

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Česko-slovenské kontexty obchodního práva

JOZEF SUCHOŽA

JÁN HUSÁR

KAREL MAREK

PŘEMYSL RABAN

Wolters Kluwer

Česká republika

ČESKO-SLOVENSKÉ KONTEXTY
OBCHODNÍHO PRÁVA

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Česko-slovenské kontexty obchodního práva

JOZEF SUCHOŽA

JÁN HUSÁR

KAREL MAREK

PŘEMYSL RABAN

Wolters Kluwer
Česká republika

Vzor citace: SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., MAREK, K., RABAN, P. *Česko-slovenské kontexty obchodního práva*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, 544 s.

Autoři

prof. JUDr. Jozef SUCHOŽA, DrSc. – první část

doc. JUDr. Ján HUSÁR, CSc., mim. prof. – druhá část

prof. JUDr. Karel MAREK, CSc. – třetí část

prof. JUDr. Přemysl RABAN, CSc. – čtvrtá část

Právní stav publikace je k 1. 11. 2011.

Lektorovali: prof. h. c. prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc., prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.

© prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc., doc. JUDr. Ján Husár, CSc., mim. prof.,
prof. JUDr. Karel Marek, CSc., prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., 2011.

ISBN 978-80-7357-707-0

PREDHOVOR

Autorský kolektív, pozostávajúci zo štyroch autorov – profesorov obchodného práva, z toho dvoch z Českej republiky a dvoch zo Slovenskej republiky – sa podujal spracovať a do tlače formou knižnej publikácie pripraviť dielo o česko-slovenských kontextov obchodného práva. Už takéto obsahové zameranie predkladanej publikácie oproti doterajšej praxi vydávania právnických publikácií je netradičné, a to z viacerých dôvodov:

Po prvé, od rozdelenia československej štátnosti v roku 1993 sa knižná produkcia z oblasti pozitívneho práva, vrátane aj práva obchodného, ako českej tak aj slovenskej proveniencie upínala a orientovala prevažne na výskum a objasnenie národného práva, jeho platných inštitútov a relevantných právnonormatívnych aktov, prípadne, v miere nevyhnutnej, na procesy označované sofistikovaným termínom „europeizácia domáceho práva“, výrazne ovplyvňujúce budúce koncepcie právneho vývoja v nástupníckych štátoch.

Po druhé, z nových, v roku 2004 pristupivších členov Európskej únie, len dva štáty, t.j. Česká republika a Slovenská republika disponujú spoločným právnym dedičstvom, právnymi kultúrami a tradíciami, prevzatými do právnej výbavy a základov budovania vlastných právnych poriadkov a sústav.

Po tretie, fenomén česko-slovenského práva, predovšetkým práva, ktoré sa vytváralo po zmene politických, spoločenských, hospodárskych a právnych, vrátane ústavnoprávnych pomerov po roku 1989 v bývalom Československu (napr. prijatie Obchodného zákonníka v roku 1991), akoby predurčil koncepciu budúceho právneho vývoja a v istom slova zmysle nasmeroval českú a slovenskú legislatívu do nových legislatívnych procesov (napr. rekodifikácia súkromného práva).

Po štvrté, v súčasnom období česká a slovenská legislatíva a v širšom zmysle právne poriadky nástupníckych štátov spoločne vymedzujú svoj rámec a „manévrovací“ priestor v právnej sfére Európskej únie, čo determinuje aj viaceré spoločné prístupy legislatívnych aktivít.

Po piate, po rozdelení česko-slovenskej federácie sa naďalej realizuje úspešná vedecká spolupráca medzi vysokými školami, predovšetkým právnickými fakultami a akademickými pracoviskami obidvoch nástupníckych štátov, vrátane spolupráce v oblasti obchodného a hospodárskeho práva, čo dosvedčuje napríklad aj spoločné odhodlanie nášho česko-slovenského autorského kolektívu spracovať prezentované dielo a ponúknuť ho širšej, českej a slovenskej právnickej verejnosti, ale aj podnikateľskej praxi. To boli napokon hlavné dôvody, prečo autorský tím prevzal na seba záväzok realizovať zámer pripraviť spoločnú monografiu o vzájomných kontextoch českého a slovenského obchodného práva v dynamike jeho vývoja s dôrazom na komparáciu významnejších právnych inštitútov s dopadom aj na aplikačnú prax a realizačnú sféru obchodného práva.

Pri výbere tématických celkov (jednotlivých častí) pripravovanej monografie autori sa rozhodli spracovať jednak spoločné česko-slovenské aspekty, východiská a peripetie vývoja obchodného práva v historickom a komparatívnom priereze a jednak materiu platného obchodného práva, predovšetkým právo obchodných spoločností a záväzkové právo v oboch republikách, s poukázaním na spoločné znaky, prípadne diferencné, t.j. rozdielne legislatívne riešenia, ako aj aplikačné problémy. Napokon sa autorský kolektív rozhodol do monografie zakomponovať problematiku rozhodcovského (arbitrážneho) konania, s dôrazom na prejednávanie a rozhodovanie obchodných sporov najmä so zahraničným prvkom, tak ako je obsiahnutá v českej a slovenskej úprave rozhodcovského konania.

Za autorský kolektív chcem vysloviť presvedčenie, že naše spoločné dielo bude právnickou, ale aj širšou verejnosťou, zvlášť podnikateľskou akceptované. Budeme povďační za pripomienky a odporúčania, ktoré by mali byť zohľadnené pri ďalšom vydaní monografie.

Na záverečnej kompletácii diela (vecný register, obsah etc.) sa podielali Mgr. Hana Berková a Mgr. Dušan Marják, za čo sa im za autorský kolektív chcem poďakovať.

*prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc.
za autorský kolektív*

PRVÁ ČASŤ

Základné východiská genézy obchodného práva na území Slovenskej republiky a Českej republiky

prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc.

PRVÁ KAPITOLA

Historické determinanty a súvislosti

Problematika obchodného práva je u nás v popredí záujmu predovšetkým právnej vedy a legislatívy. Laická verejnosť, ale aj podnikateľská sféra spája obchodné právo so špecifickou ľudskou činnosťou, t. j. s podnikaním, presnejšie obchodovaním. V priebehu doterajšieho historického vývoja sa v dôsledku prehlbovania spoločenskej deľby práce obchodovanie vyčleňuje ako relatívne uzavretý okruh reprodukčného procesu. Mechanizmus obchodovania vytvára určité modely a stereotypy, ktoré vyplývajú z všeľudskej snahy racionalizovať obchodné komunikácie. To umožňuje ľuďom, ktorí sa profesionálne začali zaoberať podnikaním (obchodovaním), zjednocovať svoje záujmy a postupy, čo nevyhnutne vedie k inštitucionalizácii a v istom slova zmysle aj spoločenskej regulácii jednak podnikania (obchodovania), ako historicky podmienenej ľudskej aktivity, a jednak k úprave postavenia podnikateľov (obchodníkov) ako nositeľov aktivity, t. j. k právnemu vymedzeniu a zakotveniu ich statusu.

Mohli by sme teda zhrnúť a určiť charakteristické znaky (etapy, zvláštnosti) procesu kreovania uvedenej spoločenskej činnosti, podnikania (obchodovania), pričom treba zdôrazniť, že také znaky možno v podstate

vystopovať v dejinách viacerých krajín, predovšetkým vo vývoji civilizácie na ázijskom a európskom kontinente. Medzi ne možno zaradiť:

- vyčleňovanie (oddeľovanie) obchodovania ako samostatnej ľudskej aktivity z okruhu jednoduchej (primitívnej, naturálnej) výmeny tovarov v dôsledku diferenciacie spoločenskej deľby práce;
- profesionalizácia obchodovania, t.j. zrod historicky novej skupiny (vrstvy) ľudí, ktorí sa obchodovaním živia;
- racionalizácia obchodných transakcií (úkonov) v dôsledku zavedenia peňazí, t.j. zrod tovarovo-peňažných vzťahov vrátane zavedenia zmeňiek a iných cenných papierov;
- inštitucionalizácia, spočívajúca vo vytváraní organizačných štruktúr jednak podnikateľského zamerania (napr. collegantia – Benátky, societas – Janov, commendy – Janov etc.) a jednak ochranárskeho (záujmového) zacielenia, napr. cechy, konfraternity (v Prahe v 18. storočí), kupecké grémia etc.¹;
- právna regulácia (reglementácia)², spočívajúca spočiatku vo vydávaní (udeľovaní) stavovských privilégií, napr. pre obchodníkov v kráľovských mestách, pre pozvaných kolonistov z iných krajín (napr. v rámci saskej kolonizácie v Uhorsku) a v neskoršom období vo vydávaní adekvátnych štandardov (modelov), fixovaných v zákonoch o obchodovaní, a napokon kódexov;³
- internacionalizácia obchodu, prejavujúca sa jednak v uvoľňovaní hraničných obmedzení a rôznych úradných zákazov, limitov, kvót a ďalších bariér a jednak vo vytváraní kvázi integrovaného právneho režimu medzinárodného obchodu;⁴
- vytváranie pružného mechanizmu na prejednávanie a rozhodovanie obchodných (nielen) a ďalších majetkových sporov prostredníctvom

¹ Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 237 a nasl. Porovnaj Urfus, V. *Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního*. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1959, s. 57, 69 a nasl.

² Porovnaj Engliš, K. *Theorie státního hospodářství*. Praha : Nakladatel F. TOPÍČ, 1932, s. 70. Pozri tiež Hayek, F. A. *Právo, zákonodárství a Svoboda I. Pravidla a řád*. Praha : ACADEMIA, 1991. s. 76 a nasl.

³ Laclavíková, M., Švecová, A. *Pramene práva na území Slovenska od najstarších čias do roku 1790*. (Privilegium kráľa Štefana V. zo dňa 25. 8. 1271 udelené spišským Sasom.) Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS, 2007, s. 186 a nasl. Porovnaj Hart, H. L. A. *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004, s. 37, 46–47, 274.

⁴ Kincl, J., Urfus, V. *Římske právo*. Praha : PANORAMA 1990, s. 38 a nasl.

zvolených rozhodcov (arbitrov), zbaveného tvrdých procesných formalít a korešpondujúceho s požiadavkami dynamiky obchodovania.⁵

Z uvedeného vyplýva, že spoločenské a ekonomické procesy a pohyby súvisiace so vznikom obchodovania (obchodných vzťahov, interakcií medzi nositeľmi obchodovania) ako špecifickej ľudskej činnosti odôvodňujú, príp. priamo podmieňujú postupné vznikanie obchodného práva, ako sústavy osobitných právnych noriem a inštitútov, regulujúcich jednak postavenie podnikateľov („obchodníkov“, v staršom ponímaní „kupcov“) a jednak spoločenské (ekonomické) vzťahy, cez ktoré sa medzi nimi realizujú obchodné transakcie, t.j. výmena hmotných a nehmotných statkov (prevažne tovarov a iných majetkových plnení).

Výroba a obchod (obchodovanie) sú vzájomne späté a podmienené. Predstavujú ťažisko spoločenského reprodukčného procesu, a to v tom najširšom slova zmysle. Výroba motivuje (podnecuje) obchod a opačne. Obchod (obchodovanie, obchodná činnosť) ovplyvňuje smerovanie výroby určitých tovarov, spôsobilých uspokojovať nielen bežné potreby čoraz väčšieho počtu ľudí (spotrebiteľov), ale aj potreby náročnejšie (v minulosti napríklad obchod so vzácnym korením, čínskym porcelánom, drahými kovmi, perlami a ďalšími luxusnými výrobkami).

Sám proces obchodovania prebieha na báze zladenia dvoch ekonomických záujmov. Navonok sa zdá, že na prvom mieste je to záujem výrobcu, t.j. uskutočňovať masovú produkciu potrebných a žiadaných tovarov, tieto následne ekonomicky výhodne realizovať (speňažiť). V skutočnosti je to záujem spotrebiteľa zaobstarať si, t.j. kúpiť si pre seba potrebné výrobky. V určitom slova zmysle tento záujem akoby diktoval zameranie celého produkčného procesu, jeho štruktúry, kvantitatívne a kvalitatívne dimenzie finálnej produkcie. Sprostredkovateľom väzieb medzi výrobou a spotrebou je obchod, ktorý sa v priebehu dlhodobého historického vývoja v mechanizme spoločenskej reprodukcie natrvalo zafixoval, autonomizoval (relativizoval, osamostatňoval).

⁵ Porovnaj Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. *Římske právo*. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 115, 187. Pozri tiež Rebro, K., Blaho, P. *Římske právo*. Bratislava : MANZ, 1997, s. 53. Porovnaj ďalej Blaho, P., Haramia, I., Židlická, M. *Základy rímskeho práva*. Bratislava : Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské odd. Právnickej fakulty UK, 1997, s. 475. Interesantné poznatky v mimosúdnom riešení sporov v stredoveku prezentuje dielo Švecová, A., Gábriš, T. Riešenie konfliktov v Uhorsku na podklade stredovekej listinnej praxe 13. a začiatku 14. storočia. In: *Právněhistorické studie 40*. Praha : Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství KAROLINIUM, 2009, s. 359 a nasl.

Doterajší historický vývoj ľudstva potvrdzuje, že v tých spoločnostiach (štátoch, úniách, obchodných integrovaných zoskupeniach etc.), v ktorých sa uplatňovali (v takej alebo onakej miere) princípy trhového hospodárstva, sa zároveň s tým vytvárali aj funkčné právne inštitúty (regulatívy) na podporu slobodného obchodu (trhu, podnikania). Napríklad už v klasickom rímskom práve kurulskí edilovia formujú osobitné právne inštitúty, umožňujúce bezproblémový obchodný styk vrátane cudzineckého. V tomto smere významnú úlohu plnil najmä *praetor peregrinus* (cudzinecký prétor).⁶

Pri skúmaní historickej genézy moderného obchodného práva možno vlastne vystopovať jeho zárodky už v stredovekých osobitných úpravách a privilégiách pre obchodníkov. To znamená, že proces vznikania obchodného práva je spätý s uplatňovaním tzv. subjektívneho princípu s výrazným aspektom a akcentom ako právo obchodníkov. Legitimita (status) obchodníka uskutočňovať obchodnú činnosť (realizovať obchodovanie) sa odvíjala od verejnej mocou (panovníkom) udeleného privilégia (práva). Z tohto hľadiska sa stavovské obchodné právo chápalo skôr ako právo verejné než súkromné.⁷ Až v neskoršom období sa popri tzv. subjektívnom princípe začal uplatňovať tiež objektívny princíp, t.j. chápanie obchodného práva so zreteľom (dôrazom) na obchodovanie (jeho charakteristické črty).

Striktne vzato medzi tzv. subjektívnym princípom a tzv. objektívnym princípom je len Malý nepatrný sémantický rozdiel, keďže vlastne už sám pojem „právo (privilégium pre) obchodníkov“ z obsahového hľadiska naznačuje (anticipuje), že toto právo sa bude realizovať v aktívnej činnosti obchodovania. Právo (možnosť) obchodovať, pokiaľ sa v praxi nerealizuje, je len „privilégium nudum“. Dynamickou zložkou tohto práva je jeho výkon, t.j. obchodovanie (podnikanie). Pri subjektívnom princípe primárnou otázkou (kriteriálnym, diferenčným znakom) je vlastne „kto?“ (bude obchodovať) než „čo?“ (bude predmetom obchodovania), pričom ani vymedzenie obsahu obchodovania (jeho limity, kontúry) nie je irelevantné.

Uvedené skutočnosti majú (z metodologického hľadiska) svoj význam aj v spojitosti s pochopením a interpretáciou historickej determinovanosti obchodného práva. Na objasnenie ontologickej stránky tohto fenoménu sa tu ponúkajú dve protichodné koncepcie.

⁶ Bartošek, M. *Dějiny římského práva*. Praha : ACADEMIA, 1995, s. 84.

⁷ Urfus, M. c. d. s. 211.

Prvá z nich bazíruje na historicko-ekonomických (skôr sociologických) dôvodoch. V tejto súvislosti vysvetlenie genézy obchodného práva hľadá v samom mechanizme trhu (trhových vzťahov), teda ho chápe ako zákonitý dôsledok trhu (obchodovania). Stručne povedané, obchodné právo ako špecifický fenomén práva (v prvej etape vývoja skôr verejného než súkromného práva) je bezprostredným odrazom obchodovania.

Druhé vysvetlenie príčin kreovania obchodného práva sa spája s diferenciaciou súkromného práva, t.j. s jeho vnútorným rozvojom (členením). So zreteľom na to sa obchodné právo potom chápe v kontexte uplynulého právneho vývoja, čo je skôr rozhodujúce než špecifické okolnosti trhu (obchodu, slobody podnikania).

Treba dodať, že vlastne aj súčasné teoretické diskusie ohľadne postavenia obchodného práva u nás, t.j. ako v Slovenskej republike, tak aj v Českej republike, konkrétne aj pokiaľ ide o chápanie smerovania jeho kodifikácie (rekodifikácie) majú napokon svoj historický základ (svoje jadro) v poňatí a výklade vývojovo-genetických zdrojov kreovania obchodného práva. Aj dnes v tejto otázke sa ešte stretávame s dvoma protichodnými legislatívnymi koncepciami.

Prvá z nich, tzv. dualistická chápe obchodné právo, a teda aj jeho kodifikáciu (de lege ferenda jeho rekodifikáciu) vrátane úpravy obchodovania na báze relatívne samostatného zákonodarstva ako historicky odôvodnenú a v určitom slova zmysle aj perspektívnu, a to práve špecifickými okolnosťami trhu (podnikania, obchodovania). Naproti tomu iná koncepcia, tzv. monistická, právnu úpravu obchodovania de lege ferenda chápe vyložené z aspektu rekodifikácie súkromného práva, presnejšie občianskeho práva, t.j. širšie konštruovaného Občianskeho zákonníka⁸, pričom už nový kódex súkromného práva koncipuje so zreteľnými prvkami komercializácie. K otázkam rekodifikácie súkromného práva sa ešte vrátíme v šiestej kapitole tejto časti.

Už v 17. storočí sa na európskom kontinente začína presadzovať legislatívna predstava a prax vydávať komplexnejšie právne úpravy o obchodovaní, pravda spočiatku so zreteľne ochranárskymi prvkami, pokiaľ ide o postavenie obchodníkov. Výrazne ochranársku funkciu, pokiaľ ide o obchodníkov,

⁸ Porovnaj Lazar, J. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 19. Pozri tiež Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L. (eds): *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha : ASPI, 2006, s. 192. Porovnaj ďalej Telec, I. O vládním návrhu občanského zákonníku. *Právní rozhledy*, č. 19/2009, s. 677 a nasl. Rovnako Frinta, O., Tégl, P. O návrhu občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě). *Právní rozhledy*, č. 14/2009, s. 495 a nasl.

plnilo najmä privilégium Leopolda I. z roku 1671, ktoré v určitom zmysle zohľadňovalo staré vladislavské privilégium.⁹

Úprava úverového styku a deliktu úžery v Čechách vychádzala z Obnoveného zriadenia zemského, resp. Koldinovho mestského práva.¹⁰

V roku 1763 bol vydaný Všeobecný zmenkový poriadok, a to aj pre české krajiny.¹¹ Táto úprava prihliadala na starší Dolnorakúsky zmenkový poriadok z roku 1717. Inštitút zmenky sa na našich územiach presadzuje už v 15. storočí. Historicky sa zmenky vyvinuli v severnom Taliansku. Odtiaľ sa postupne rozšírili do Francúzska, Nemecka, Rakúska a ďalších krajín.¹² Značnú frekvenciu a ohlas získalo predovšetkým v Bratislave partikulárne zmenkové právo. Známe sú **v Bratislave zmenkové poriadky z roku 1672 a z roku 1712**. Vplyv v Bratislave zmenkového práva výrazne zasiahol aj Prahu a české krajiny pri plnom rešpektovaní špecifik týchto krajín.

Obchodné právo, ktoré sa u nás vyvinulo, a to na báze zmenkových poriadkov, úpravy spoločnostného podnikania kupcov a obchodníkov, komerčných patentov, napr. z roku 1732, rozhodovania zmenkových a merkantilných súdov, malo typické znaky práva kupeckého a stavovského. Jeho charakteristickou črtou bol osobný ráz.¹³ Poňatie tohto práva vychádzalo z tzv. subjektívneho princípu.

Kvôli úplnosti treba povedať, že prvé (rozsahom a obsahom menšie) kodifikácie vznikli vo Francúzsku, konkrétne v roku 1673 bol vydaný Ordonnance du Commerce a v roku 1681 Ordonnance sur la Marine.¹⁴ Rovnako aj Pruské všeobecné zemské právo (das Preussische Allgemeine Landrecht – ALR) z roku 1794 pojednáva o obchodnom práve.¹⁵

⁹ Urfus, V. c. d. s. 60.

¹⁰ Podľa neho sa napríklad za úžernícky úrok považoval už taký úrok, pri ktorom úroková sadzba bola vyššia než 6 percent pôžičky. Porovnaj Urfus, V. c. d. s. 85. Pozri tiež Urfus, V. *Právo, úver a lichva v minulosti*. Brno 1975.

¹¹ Hermann-Otavský, K. *Československé právo směnečné podle Všeobecného směnečného řadu*. Praha, 1926, s. 12.

¹² Spišiak, J. *Zmenkové právo*. Turč. Sv. Martin, 1938, s. 7 a nasl.

¹³ Urfus, V. *Zdomácnění směnečného práva ... c. d. s. 211*: „... obchodní právo vznikající u nás od počátku šedesátých let 18. století bylo svou podstatou kupeckým právem, nikoliv však kupeckým právem cechovních kupců, jejichž okruh byl určen administrativně-právními normami státu“.

¹⁴ Urfus, V. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha : C. H. Beck / SEVT, 1994, s. 127.

¹⁵ Urfus, V. *Historické základy ... c. d. s. 105*.

V Uhorsku už v prvej polovici 15. storočia bola vykonaná unifikácia mestského práva v tzv. tavernických mestách (*Iura civilia* – Kódex tavernického práva).¹⁶ V roku 1840 došlo k čiastočnej kodifikácii obchodného, zmenkového a konkurzného práva.¹⁷

Už od druhej polovice 18. storočia v Rakúsku prebiehajú legislatívne práce na príprave a vydaní rozsiahlejšej kodifikácie občianskeho práva. Čiastočným výsledkom Kompilačnej komisie bol CODEX THERESIANUS, ktorý však panovníčkou nebol akceptovaný a sankcionovaný až na Zásady, schválené cisárovnou Máriou Teréziou (1772). Tieto Zásady boli záväzné a smerodajné pri ďalších legislatívnych prácach.¹⁸

¹⁶ Mertanová, Š. *IUS TAVERNICALIUM*. Bratislava, VEDA – Vydavateľstvo SAV, 1985, s. 123 a nasl. Pozri tiež Beňa, J., Gábriš, T. *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské odd., 2008, s. 30 a nasl.

¹⁷ Luby, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Nákladom Knihnice Právnickej Jednoty, 1946, s. 373.

¹⁸ Krčmář, J. *Právo občanské. I*. Praha, 1936, napr. uvádza: „Mária Terézia z podnetu Jana Bernarda Hortena v roku 1770 vrátila CODEX THERESIANUS Kompilačnej komisii na prepracovanie, keďže bol príliš rozvláchny, pričom na návrh Štátnej rady sancionovala Zásady, ako sa má pri ďalších prácach postupovať. V týchto okrem iného ustanovila, že zákonník sa nemá zamieňať s učebnicou, že všetko treba spísať stručne, že sa sluší vyhnúť dvojzmyselnostiam a nejasnostiam, že všade sa treba opierať o prirodzenú slušnosť a že sa nesluší bez potreby zákony rozmnožovať a „tedy v prípadoch, ktoré sú v podstatě stejné, pro nějakou subtilitu odlišovati.“

Podobne Svoboda, E. *Výbor prací z práva občanského a právní filozofie*. Praha : Melantrich, 1939, s. 23 a 24.

DRUHÁ KAPITOLA

Kodifikácie súkromného práva v 19. storočí a ich reflexie

Významným medzníkom vo vývoji súkromného práva na našich územiach bolo vydanie Rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1811 (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch). Už skôr sa však uskutočnila kodifikácia súkromného práva vo Francúzsku, t.j. Francúzsky Občiansky zákonník z roku 1804 (Code civil – CC) a Obchodný zákonník z roku 1807 (Code de commerce – CCom).

Na kodifikáciu všeobecného občianskeho práva nadviazala kodifikácia rakúskeho obchodného práva z roku 1862. Dôležitú úlohu v kodifikačnom procese zohrala tzv. norimberská konferencia, vychádzajúca z pruských návrhov.¹⁹ Všeobecný Obchodný zákonník bol uvedený zákonom zo dňa 17. decembra 1862 č. 1 ř. z. z roku 1863 s platnosťou od 1. júla 1863.

Všeobecný Obchodný zákonník okrem všeobecných ustanovení obsahoval štyri knihy.

Prvá kniha (články 4 až 84c) pojednáva o obchodníctve (o kupcoch, o obchodnom registri, o obchodných firmách, o obchodných knihách, o prokuristoch a obchodných splnomocnencoch a o obchodných dohodcoch či senzálach).

V druhej knihe (články 85 až 249) sú obsiahnuté úpravy o obchodných spoločnostiach. Tu sa nachádzajú ustanovenia o verejnej spoločnosti obchodnej, o komanditnej spoločnosti vôbec a komanditnej spoločnosti osobitne a o akciovej spoločnosti.

Tretia kniha (články 250 až 270) obsahuje ustanovenia o tichej spoločnosti a o spolčení sa na jednotlivé obchody na spoločný účet.

Napokon v štvrtej knihe (články 271 až 431) boli riešené otázky obchodov, a to konkrétne o obchodoch vôbec, pojem obchod, všeobecné ustanovenia o obchodoch, uzavieranie obchodov, o plnení pri obchodoch, o kúpe,

¹⁹ Porovnaj Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha : Eurolex Bohemia, 2004, s. 152 a nasl.

*o komisionárskej zmluve, o špedičnej zmluve, o nákladnej zmluve, o zmluve nákladnej vôbec a o nákladnej zmluve železníc zvlášť.*²⁰

Do všeobecného rámca rakúskeho obchodného práva sa obyčajne zaraďuje aj Všeobecný poriadok zmenkový, vydaný cisárskym patentom zo dňa 25. januára 1850, č. 1 ríšskeho zákonníka.

V tejto súvislosti treba ďalej uviesť, že prijatím Všeobecného Obchodného zákonníka v roku 1862 nastali zásadné zmeny vo vtedajšej koncepcii rakúskeho obchodného práva. Úprava zákonníka sa už skôr upínala na osobitný charakter vzťahov než iba na riešenie postavenia kupeckého stavu.²¹

Pokiaľ ide o vývoj uhorského obchodného práva možno vystopovať viaceré jeho etapy. Prvá etapa je spätá s rozvojom mestského zriadenia. V slobodných kráľovských (v menšej miere aj iných) mestách, sa úspešne rozvíjala organizácia cechov a prebiehal čulý obchodný život. Mimoriadnu vážnosť a vplyv získali najmä tzv. tavernické mestá. Usilovali sa o unifikáciu mestského práva.

Kodifikácia uhorského obchodného práva sa na rozdiel od rakúskeho obchodného práva nemohla odvíjať od kodifikácie občianskeho práva, a to z jednoduchého dôvodu: v Uhorsku totiž nikdy nedošlo ku kodifikácii občianskeho práva.²² V nadväznosti na predchádzajúci vývoj uhorského obchodného práva jeho kodifikácia v značnej miere prihliadala na rakúsko-nemecké kodifikačné snahy. Už v roku 1840 boli vydané právne predpisy formou zákonných článkov, ktoré upravovali obchodné, zmenkové a konkurzné právo, a to konkrétne: zák. čl. 16/1840 o obchodníkoch, 17/1840 o priemysle, 18/1840 o verejnej obchodnej spoločnosti, 19/1840 o obchodných spoločenstvách a makléroch, 20/1840 o povozníkoch, 22/1840 o konkurze etc.

V dôsledku toho, že uhorské obchodné právo nebolo kodifikované, vývoj záväzkového práva v Uhorsku bol v značnej miere ovplyvnený Rakúskym

²⁰ Pozri Hermann-Otavský, K. *Všeobecný zákoník obchodní a směnečný řád platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1927.

²¹ Bianchi, L. a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848–1945. I*. Bratislava, 1971, s. 153: „V jejich obsahu (t. j. pokiaľ ide o pravidlá Obchodného zákonníka) se obchodní právo zbavilo definitívně povahy stavovského kupeckého práva, jakou mu propůjčoval feudální právní řád, a stalo se právem, které upravovalo – přesněji řečeno privilegovalo – určité vztahy, pro něž by jinak byla závaznými pravidla občanskoprávní“.

²² Iba v krátkom období tzv. Bachovho absolutizmu (1852–1861) bola zavedená platnosť Rakúskeho Všeobecného Občianskeho zákonníka (ABGB) z roku 1811 aj pre Uhorské kráľovstvo.

Všeobecným Občianskym zákonníkom, a to nielen v období keď v Uhorsku bola za Bachovho absolutizmu dočasne zavedená recepcia rakúskeho občianskeho práva, ale v určitom zmysle aj po jej zrušení.²³ Požiadavka vypracovania uhorského Obchodného zákonníka bola nastolená a formulovaná na prvom uhorskom právnickom zjazde v roku 1870. Takýto návrh potom vypracoval prof. Štefan APÁTHY. Návrh po prerokovaní bol uhorským parlamentom schválený a sankcionovaný v máji 1875 ako zákonný článok XXXVII/1875 o Obchodnom zákone s platnosťou od 1. januára 1876.²⁴

Aká bola štruktúra Uhorského Obchodného zákona?

Pozostával, okrem všeobecných ustanovení (§ 1 a 2), z dvoch častí.

V prvej časti (§ 3 až 257) sa rozoberala úprava o postavení obchodníkov a obchodných spoločností. Jednotlivé oddiely sa potom zaoberali obchodníkmi vo všeobecnosti, zoznamami obchodných firiem, obchodnými firmami, obchodnými knihami, prokuristami a obchodnými splnomocnencami, pomocným personálom, obchodnými spoločnosťami všeobecne, verejnou obchodnou spoločnosťou, komanditnou spoločnosťou, účastinnou spoločnosťou, družstvami.

Druhá časť (§ 258 až 566) obsahovala úpravu obchodných úkonov. V deviatich oddieloch tejto časti boli upravené tieto otázky: o obchodných úkonoch všeobecne, kúpa, komisionársky úkon, zasielateľský úkon, povoznícky úkon, verejno-skladištný úkon, poisťovací úkon, nakladateľský úkon a senzálsky úkon. Napokon tu boli prechodné a rôzne ustanovenia.

Treba dodať, že Uhorský Obchodný zákon na rozdiel od Obchodného zákonníka pre Nemeckú ríšu (HGB – *Handelsgesetzbuch* z roku 1897) sa nezaoberal námorným právom.²⁵

V nadväznosti na kodifikáciu uhorského obchodného práva bolo v roku 1876 kodifikované aj uhorské zmenkové právo (zák. čl. XXVII/1876). Významné boli tiež zákony o ochrane známk (zák. čl. II/1890 a XL/1895),

²³ Luby, Š. c. d. s. 373, v tejto súvislosti uvádza, že ustanovenia Uhorského Obchodného zákonníka z roku 1875, keďže upravovali veľkú časť obligačného práva, „boli časom súdnou praxou prevzaté aj do všeobecného práva súkromného“. Porovnaj tiež Fajnor, V., Záturecký, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, 1935, s. 23 a nasl.

²⁴ Karmán, J. *Slovenský obchodný zákon a predpisy ho doplňujúce s judikatúrou Najvyššieho súdu, ako i bývalej Uhorskej kúrie a súdnych tabúl*. Praha, 1926. Podobne Fundárek, J. *Obchodný zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Bratislava, 1926.

²⁵ *Handelsgesetzbuch vom 10. Mai 1897*. München : Verlag C. H. Beck, 1995.

o tovarových značkách (zák. čl. XLI/1893 a XXXVII/1895) a ďalšie. V rokoch 1875 a 1881 bola vykonaná kodifikácia občianskeho sporového a nesorového konania. V roku 1881 bolo upravené konkurzné konanie.

Prvé kodifikácie súkromného práva vrátane obchodného práva, ktoré na európskom kontinente v 19. storočí, príp. aj neskôr, prebiehali²⁶, nastolili viaceré otázky a problémy (legislatívne aj teoretické), ktoré sú aj dnes v Európe aktuálne, a to bez zreteľa na to, že terajšie procesy v legislatíve označujeme skôr ako rekodifikačné, často (a to oprávnene) spájané aj s dekodifikáciou.²⁷

Už pri prvých európskych kodifikáciách možno zreteľne vystopovať snahu kodifikátorov jednak eliminovať partikulárnu a teritoriálnu roztrieštenosť predchádzajúcich právnych úprav a jednak dosiahnuť pritom vyšší stupeň integrity a zrozumiteľnosti pripravovaných kódexov s cieľom minimalizácie kazuistických normatívnych riešení. Nepochybne také snahy možno považovať za naozaj ušľachtilé. Neraz sa totiž v dejinách stalo, že kodifikačné diela sa dosť často ponúkajú na „export“. Akceptanti takých ponúk potom hovoria o recepcii práva.²⁸

Keďže každá rekodifikácia je v určitom zmysle slova regulovaný legislatívny proces opätovnej (novej, koncipovanej na vyššej (?) kvalitatívnej úrovni) kodifikácie určitej oblasti práva (predovšetkým súkromného práva), treba sa zamyslieť nad príčinami, ktoré od začiatku determinujú takéto procesy.

Otázkou je, či poznanie a objasnenie historických dôvodov prvých moderných kodifikácií súkromného práva na európskom kontinente a predovšetkým na našom území v 19. storočí, predovšetkým rakúskeho Všeobecného Obchodného zákonníka (1862) a uhorského zák. čl. XXXVII o obchodnom práve (1875) môže byť v dnešných našich pomeroch dostatočne inšpiratívnym zdrojom pre nové kodifikačné, presnejšie rekodifikačné koncepcie? Z doterajšieho historického vývoja týchto procesov vyplýva,

²⁶ Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 433 a nasl. (preklad z nemeckého originálu: Europäische Rechtsgeschichte. Heidelberg : C. F. Müller Juristischer Verlag, 1994).

²⁷ Porovnaj Caroni, P. (De) Kodifikation: wenn historische Begriffe ins Schleudern geraten. In: *Kodifikace a dekodifikace soukromého práva v dnešním právním vývoji. Zborník z vedeckého kolokvia (23. – 25. 4. 1997) v Berne*. Praha : KAROLINUM, 1998, s. 32 a nasl. Pozri tiež Kindl, V. Československé a české soukromé právo od počátku devadesátých let 20. století a domácí dějiny. *Acta Universitatis Carolinae, IURIDICA*, 1–2/2003, s. 21.

²⁸ Knapp, V. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha : C. H. Beck, 1996, s. 44, 212 a nasl. Porovnaj tiež Knapp, V. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 61 a nasl.

že pri predchádzajúcich kodifikáciách súkromného práva (aj starších) sa takmer vždy prelínali (vedľa seba pôsobili) predstavy vlády ako hlavného zadávateľa príslušnej kodifikácie a akademické koncepcie, pertraktované predstaviteľmi univerzitných katedier.²⁹

Kodifikácie súkromného práva, ktoré u nás prebiehali (pravda nie vždy skončili vydaním nového zákonníka, napr. legislatívne práce na príprave československého Občianskeho zákonníka v tridsiatych rokoch minulého storočia), často boli doprevádzané okrem iného aj tvrdením, že nový kódex má byť prehľadným a zrozumiteľným pre všetkých občanov, pričom dôležitá úloha pri výklade zákona prislúcha právnikom.³⁰

Kodifikácia určitej oblasti práva sa neraz spája s predstavou jeho fixácie (trvalejšieho ukotvenia) a stability. Často také predstavy narážajú na nepredvídateľné ťažkosti, ktoré môžu mať svoj pôvod jednak v nepochopení zámerov kodifikátora (s rizikom vzniku čiastočnej absencie akceptácie zo strany občianskej pospolitosti) a jednak v neadekvátnej konštrukcii obsahového zamerania kodifikačných projektov.

Takéto stavy môžu nastať najmä pri prelomových obdobiach spoločenských (predovšetkým mocenských) vzťahov v štáte. Kodifikácie sa v minulosti uskutočňovali aj so zreteľom na zmenu teritoriálnych aspektov štátneho územia. Vznik prvej Československej republiky v roku 1918 bol síce spájaný s predstavami nových kodifikačných projektov, no skončilo to iba recepciou súkromného práva z obdobia Rakúsko-Uhorskej monarchie a niektorými čiastkovými zákonmi, nesporne s modernými prvkami.³¹

Už s vydaním obchodných kódexov v Rakúsko-Uhorskej monarchii v druhej polovici 19. storočia bol nastolený problém pozície a miesta týchto

²⁹ Havel, B. Čas rekodifikace a stará literatura. In: *Pocta Antonínu Kandovi k 75. narodeninám – zborník*. Plzeň : Vydatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o, 2005, s. 33 a nasl.

³⁰ Prof. Emil Svoboda (*Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie*. Praha : MELANTRICH, 1939, s. 25) v súvislosti s prípravou čs. Občianskeho zákonníka uviedol: „Nejsme s to, naučiti svoje posluchače, aby znali všechny zákony a aby tuto znalost podrželi do konce svého života. Můžeme jen naučit svoje posluchače právnicky myslet, t.j. vyvozovati ze správných premis správné úsudky, chápati právo jako stavbu logicko-systematickou, rozumet životním skutečnostem a správně je podrobovat normám, do jejichž pojmové oblasti spadají ...“.

³¹ Pozornosť si zasluhujú predovšetkým: zákon proti nekalej súťaži (č. 111/1927), zákon, ktorým sa vydávajú poriadky (řády) konkurzný, vyrovnávací a odporovací (č. 64/1931), zákon o karteloch a súkromných monopoloch (kartelový zákon – č. 141/1933), zákon o poisťnej zmluve (č. 145/1934) a ďalšie.

kódexov v sústave súkromného práva vôbec, pričom tento problém nebol celkom historicky novým problémom.³²

Existencia samostatných obchodných kódexov, hoci prepojených na systém všeobecného práva občianskeho výrazne prispela k vzniku doktríny obchodného práva. Tento stav prakticky trvá dodnes, pričom doterajší historický vývoj chápania obchodného práva (jeho doktríny, koncepcie, vedy, učenia) už sám osebe dáva predpoklad jeho trvania aj v budúcnosti bez zreteľa na to, či bude zachovaný samostatný Obchodný zákonník alebo nie.³³ Problém existencie obchodného práva má širšie vývojovo-genetické zdroje, než je púha skutočnosť, že legislatíva prípadne produkovala obchodný kódex. Hoci to vyznieva príliš zjednodušene, predsa si myslím, že základom obchodného práva sú špecifické vzťahy, vyplývajúce zo samotnej povahy, systému a mechanizmu obchodovania (uzavierania obchodov), predovšetkým cezhraničného. Veľa je tu aj spoločného (všeobecného, univerzálneho).

Keďže vlastne každá rekodifikácia je v zásade novou, t.j. vo svojej podstate opakovanou kodifikáciou, prichodí nám opäť skúmať historické východiská týchto, možno povedať „staronových“ procesov, prevažne legislatívnych (aspoň v ich finalizovanej podobe). V nich sú zároveň obsiahnuté aj iné aspekty, napr. teoreticko-doktrinálne, právno-komparatívne, prognostické, axiologické, v neposlednom rade aj politické etc.

Nové kodifikácie, ktoré sa spájajú s rekodifikáciou, príp. aj dekodifikáciou, nastoľujú množstvo problémov aj ohľadne interpretácie právnych pojmov (termínov), keďže v klasických kodifikáciách boli štandardné pojmy (termíny) akoby relatívne ustálené (fixované) a stabilizované so zreteľom na jazykový úzus príslušnej doby, ktorá príslušný kódex generovala. Tieto otázky sa týkajú právnej lingvistiky a sémantiky. Nové spoločenské pomery podmieňujú vznik nových kodifikácií (rekodifikácií), ktorých cieľom je predovšetkým adekvátnym spôsobom usporiadať existujúci (zdedený) právno-normatívny „materiál“, ale zároveň preskúmať a nanovo ustáliť výrazové prostriedky (termíny) pre právne pojmy, ktorými sa má vyjadriť (dešifrovať) obsah nových kódexov, pričom tu nepochybne pôsobia aj

³² Ide tu o väzbu prvých obchodných kódexov na sústavu všeobecného práva občianskeho. Porovnaj Mestre, J. *Francouzské obchodní právo* (v preklade R. Pelikana a J. Převrátily). Praha : Nakladatelství ORAC, 2002, s. 13 a nasl.

³³ Pozri napríklad osud talianskeho Obchodného zákonníka, ktorý v štyridsiatych rokoch minulého storočia zrušili.

vplyvy európskeho (komunitárneho) práva (právno-terminologickej výbavy uvažovaných eurokódexov, napr. zmluvného práva).³⁴

Pokiaľ kodifikácia nastoľuje „majestát“ kódexu a v istom slova zmyslu petrifikuje (kanonizuje) jeho pozíciu, naproti tomu rekodifikácia úlohu (význam) kódexu ako takého nanovo „prítvrdzuje“, pochopiteľne viac alebo menej tiež modernizuje (inovuje). Miera tzv. inovačných prvkov dáva odpoveď na otázku, či rekodifikácia starý kódex len „prikrášľuje“, alebo ho v zásade mení (príp. dopĺňa), t.j. jeho funkciu, štruktúru a širšie kontexty (napr. na európske komunitárne právo a globalizačné dimenzie zvlášť v oblasti obchodovania).

Proces rekodifikácie súkromného práva, ktorý u nás v súčasnom období prebieha (rovnako aj v Českej republike), je poznamenaný tzv. kodifikačným „kvasom“, v ktorom vznikajú rôzne prúdy, legislatívne koncepcie, ba neraz aj legendy.³⁵

Mohli by sme povedať, že súčasťou tohto „kvasu“, ktorý sa premieta aj do právnickej literatúry, sú optimistické vízie (prognózy), neraz ich možno prirovnať k tzv. „uleteným“ myšlienkam, no rovnako aj rôzne mystifikácie (najmä pokiaľ ide o hodnotenie tzv. historických kódexov), či meditácie, smerujúce až k scholastickým absurditám, taktiež selekcie, príp. klasifikácie normatívnej matérie, tvoriacej predmet prebiehajúcej rekodifikácie vrátane subjektívnej, ideologicky podfarbenej negácie (často až extrémne totálnej) uplynulého právneho poriadku etc.

Súhrn týchto myšlienkových prúdov a ich publikačnej prezentácie predstavuje napokon intelektuálnu platformu rekodifikačných procesov, a to aj napriek tomu, že také prezentácie sú neraz názorovo rozporuplné a často teoreticky neudržateľné, čo však nemožno považovať za negatívum skúmaných procesov. Ba skôr naopak. Takýto stav odráža skutočnosť, že ľuďom nie je možné predpísať ako majú myslieť a vedecky tvoriť, prípadne ich limitovať v teoretických úvahách a víziách, akým spôsobom majú prejavovať svoje názory (neraz aj nevykryštalizované) a publikačne ich stvárňovať a precizovať. Napokon spôsob právnického myslenia, uvažovania a vyjadrovania si právnici osvojujú už počas svojho dlhodobého štúdia, predovšetkým právnického, rovnako tiež profesnou prípravou a výkonom právnického povolania, a pokiaľ ide o univerzitných pedagógov a akademických

³⁴ Pelikánová, I. Vliv harmonizace s evropským právem na české právo, zejména na právo obchodní. *Acta Universitatis Carolinae. IURIDICA* 3–4/2000, s. 23 a nasl.

³⁵ Eliáš, K. Legendy o osnově občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 17/2007, s. 632 a nasl.

vedeckých pracovníkov, tiež aktívnou účasťou na spracovaní vedeckých programov, sympóziách a vedeckých konferenciách a napokon úspešnom obhájení štúdií a ďalších vedeckých výstupov a riešení.

So zreteľom na uvedené je nesporné, že aj prebiehajúci proces prípravy kodifikácie súkromného práva v oboch našich republikách obohacuje teóriu (vedu, doktrínu) súkromného práva vrátane práva obchodného o nové impulzy a podnety. Pestovanie vedy obchodného práva (predovšetkým na katedrách právnických fakúlt) vytvára nové možnosti a príležitosti razantnejšie vstúpiť do týchto kodifikačných procesov, keďže je už historickou výsadou akademickej vedy nezaujať, objektívne a kriticky analyzovať stav a úroveň platnej legislatívy, navrhovať nové riešenia, predovšetkým z aspektu de lege ferenda.

Naša generácia zdedila jednak základné kódexy obchodného práva z 19. storočia a v určitom zmysle aj doktrínu (učenie, teóriu) obchodného práva, tak ako sa postupne v lone súkromného práva vytvárala, vyvíjala, konfrontovala s tradičnými doktrínami, kultivovala a traktovala. Relativizácia obchodného práva a jeho doktríny vrátane hľadania a objasnenia jeho miesta v kontexte celého právneho poriadku, začala u nás vlastne už po vydaní historických kódexov.³⁶

Myšlienkové prúdy prvých kodifikácií súkromného práva predstavujú aj z dnešného pohľadu hodnotný zdroj poznania rozhodujúcich aspektov vtedajšej doby, atmosféry a intelektuálnej výbavy tvorcov týchto kodifikácií, spôsobu a metódy ich myslenia.³⁷

³⁶ Porovnaj Krejčí, D. O sblížení práva občanského a obchodního v nejnovějším zákonodarstvu Německem. In: *Právník* 1898, s. 793 a nasl.

Wenig, A. (in: *Průručka obchodního práva platního v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Brno : Typos, 1928, s. 4) v tejto súvislosti uvádza: „Ohraničení obchodního práva není přesným a kolísá podle názoru právní vědy. Otázka, zda určitý obor má býti zařazen do práva obchodního, je otázkou systematicky právní vědy, kteráž otázka – z hlediska systematického – může býti rozřešena více nebo méně účelně, nikoliv však správně nebo nesprávně.“ (Pisko, *Lehrbuch des öst. Handelsrechtes*, 1923, s. 4).

Napr. prof. Hefermehl, W. (in: *Handelsgesetzbuch...*, München : VERLAG C. H. Beck, 1995, s. 7) v úvodnej stati poukazuje na to: „po vydaní BGB – Bürgerliche Gesetzbuch v roku 1896 a HGB – Handelsgesetzbuch v roku 1897 (s účinnosťou od 1. januára 1900) sa HGB chápe ako osobitné právo (Sonderrecht für die wirtschaftliche Betätigung bestimmter gewerblicher Unternehmer“).

³⁷ Porovnaj Brox, H. *Handels – und Wertpapierrecht*. München : Verlag C. H. Beck, 2004, s. 1 a nasl. Rovnako Holzhammer, R. *Österreichisches Handelsrecht – Allgemeines Handelsrecht und Wertpapierrecht*. Wien, New York : Springer Verlag, s. 4 a nasl.

Kodifikačné vlny, procesy a peripetie vo vývoji práva (právnych systémov) sú prevažne späté so spoločenskými zmenami tej ktorej krajiny, častejšie širšej geografickej oblasti. Aj keď objektom kodifikácie (či rekodifikácie) je najskôr oblasť súkromného práva, naproti tomu samotný proces kodifikácie, jeho regulácie je už vecou verejnej (štátnej) aktivity, t.j. štátom riadeného legislatívneho postupu.

V tejto súvislosti treba dodať, že už samotné rozhodnutie o tom, že legislatíva má pripraviť kodifikáciu určitej oblasti v spoločenských vzťahoch, napr. občianskoprávných, obchodnoprávných, pracovnoprávných, či prípadne verejnoprávných, napr. trestného práva, v konečnom dôsledku prislúcha vládnym orgánom. To však ešte neznamená, že legislatívne podnety (návrhy, úvahy) nemôžu vyvierať aj z iných prameňov, napr. z akademickej a univerzitnej sféry, zo stavovských (profesných) komôr, podnikateľskej sféry, ale aj širšej aplikačnej praxe, prípadne zo zdrojov občianskych aktivít. Nie sú však vylúčené ani relevantné podnety z nadnárodných inštitúcií a korporácií (napr. medzinárodných vládných, ale aj nevládných organizácií). So zreteľom na to do úvahy prichádzajú tiež niektoré návrhy z Európskej únie, napr. ohľadne práva obchodných spoločností (v širšom zmysle korporlačného práva), ďalej antimonopolného práva a práva hospodárskej súťaže, colného práva, daňového práva etc.

V našich krajinách sme sa neraz mohli v minulosti stretnúť s určitým (avšak aj neodôvodneným) legislatívnym optimizmom, keď príslušné vládne miesta, ktoré presadzovali koncepciu kodifikácie (či rekodifikácie) niektorých vybraných spoločenských vzťahov sa nádejali, že príprava a prijatie kódexu je z legislatívneho hľadiska vecou pomerne jednoduchou, než to potom prebiehalo v reále. Možno to dokumentovať napríklad na pokusoch legislatívy Uhorska v období po rakúsko-uhorskom vyrovaní pripraviť a vydať Uhorský občiansky zákonník. V dôsledku vypuknutia prvej svetovej vojny po roku 1914 sa však tak nestalo, hoci osnova Uhorského občianskeho zákonníka bola už pripravená. Naliehavá potreba vydania Občianskeho zákonníka vznikla aj po založení spoločného československého štátu v roku 1918. Československej legislatíve sa však tento pokus nepodaril, a to ani napriek tomu, že osnova prvého čs. Občianskeho zákonníka bola napokon pripravená v roku 1937, t.j. tesne pred zánikom prvej ČSR. Po druhýkrát vlastne vojnové udalosti znemožnili realizovať kodifikáciu občianskeho práva na našich územiach. Po faktickom obnovení československej štátnosti v rokoch 1944–1945 a zmenách v spoločenských a politických pomeroch v roku 1948 legislatíva produkovala sériu kódexov,

koncipovaných v duchu novej štátnej ideológie, napr. prvého československého Občianskeho zákonníka (1950), následne druhého Občianskeho zákonníka (1964), Hospodárskeho zákonníka (1964) etc., odzrkadľujúcich princípy plánovitého riadenia národného hospodárstva.

Až po zásadnej zmene politického, spoločenského a ústavno-právneho systému v rokoch 1989–1990 sa uskutočňuje prvá kodifikácia československého obchodného práva (1991), prijatím Obchodného zákonníka. Komplexná rekodifikácia súkromného práva v nástupníckych štátoch po rozdelení česko-slovenské federácie doposiaľ nebola vykonaná.

Nová situácia v postupe kodifikačných prác vznikla u nás po 1. máji 2004, t.j. prijatím oboch republík do Európskej Únie. Spočíva v tom, že v členských krajinách pôsobia jednak národné právne poriadky a jednak sa aplikuje právo Európskej únie. Táto skutočnosť vytvára v zásade novú dimenziu slovenskej a českej rekodifikácie súkromného práva, na ktorú kodifikátori musia brať zreteľ. Na úrovni Európskej únie boli totiž spracované viaceré kodifikačné projekty súkromného práva, niektoré z nich sú staršieho dáta, napr. pod vedením prof. Ole Landa Principles of European Contract Law (1995–2000–2003), návrh Zákonníka európskeho zmluvného práva (prof. G. Gandolfi – 2002), ďalej DCFR (Draft Common Frame of Reference – návrh Spoločného referenčného rámca) pod vedením prof. Christiana v. Bara.

Teoretické konštrukcie a interpretácie obchodného práva

Je takmer nesporné, a bolo to históriou neraz overené, že proces kodifikácie súkromného práva (v našom prípade predovšetkým práva občianskeho a práva obchodného, v neposlednom rade aj pracovného práva, práva rodinného a medzinárodného práva súkromného) sa spája s teoretickým chápaním (určením, vymedzením, zaradením, interpretáciou) toho-ktorého právneho odvetvia, ku ktorému sa kodifikácia (rekodifikácia) upína, prípadne (hoci aj nepriamo) dotýka.

Prijatie obchodných kódexov v 19. storočí na našich územiach (rakúskeho v r. 1862 a uhorského v r. 1875, platných u nás až do účinnosti prvého čs. Občianskeho zákonníka v roku 1950) reflektovalo stav a úroveň rozvoja obchodu (jeho systému) vrátane úpravy subjektov obchodovania (kupcov, obchodníkov, podnikateľov) a ich vzťahov (obchodov) v druhej polovici 19. storočia. Dnes už nemôže byť žiadnych pochybností o tom, že kodifikácia obchodného práva v bývalom Rakúsko-Uhorsku bola výrazne ovplyvnená v tom čase prebiehajúcimi kodifikáciami súkromného práva na európskom kontinente, predovšetkým francúzskou kodifikáciou občianskeho práva a práva obchodného zo začiatku 19. storočia, pričom v našich podmienkach významnú úlohu v kodifikáciách obchodného práva nesporne zohrala aj rakúska kodifikácia všeobecného občianskeho práva z roku 1811.³⁸

Vráťme sa ešte k začiatkom stavovského kupeckého (obchodného) práva ako práva partikulárneho, ktoré sa začalo pestovať a kultivovať už v niektorých stredovekých európskych mestách a ktoré bolo vlastne súčasťou rozdrobeného feudálneho práva (celého vtedajšieho spoločensko-mocenského systému).

³⁸ Porovnaj Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 436, 516 a 556.

Pozri tiež Knoll, V., Smržová, P., Zborníková, A. *Výbrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 86 a nasl.

So zreteľom na existenciu kupeckého práva (práva kupcov), spočívajúceho na panovníkom udeľovaných privilégiách (výsadách), vznikajú už v 15. storočí, ale najmä v 16. a 17. storočí, pod vplyvom renesancie, predovšetkým vo Francúzsku, snahy absolutistického štátu ovplyvňovať ekonomický pohyb v spoločnosti. Vzniká akási štátna hospodárska politika, označovaná ako merkantilizmus.³⁹

Prof. Antonín Randa v roku 1908 poukázal na to, že prvé zárodky moderného obchodného práva treba vidieť v talianskej literatúre a judikatúre.⁴⁰ V Randovej doktríne sa obchodné právo rozlišuje jednak ako súkromné právo obchodné, ako časť súkromného (civilného) práva a jednak ako štátne právo obchodné, upravujúce „pomery štátu k obchodu ve sméru administračným, finančným a precesuálním“. Napokon do širšieho kontextu obchodného práva zaraďoval aj medzinárodné právo obchodné.⁴¹ Randa sa tiež zamýšľal nad ďalšími súvislosťami obchodného práva, najmä staršieho, pričom o ňom v dôsledku rozlišovania stavov a povolání hovorí ako o „zvláštnom práve obchodníkov“ (ius mercatorum). Okrem toho konštruoval pojem akéhosi práva obchodového (Verkehrsrecht), t.j. obchodného práva v širšom zmysle, do ktorého začleňuje tzv. odborné práva, a to právo známkové a vzorkové, autorské a patentové.⁴²

Áké sú vlastne zdroje (determinanty) historickej genézy doktríny (vedy, teoretických koncepcií a konštrukcií) moderného obchodného práva?

Po prvé, vznik vedy obchodného práva sa spája s teoretickou literatúrou o zmenkovom práve.⁴³

Po druhé, veda obchodného práva (komercialistika) sa začala rozvíjať v kontexte s civilistikou, dalo by sa povedať, stala sa jej širším rámcom, a to bez zreteľa na to, že obchodné právo sa vyznačuje aj prítomnosťou verejnoprávných prvkov, najmä ak berieme do úvahy prvú etapu jeho historického vývoja, t.j. štádium tzv. kupeckého práva (stavovského práva kupcov).

Po tretie, vytváranie vedy novodobého (moderného) obchodného práva sa spája s rozvojom kodifikácií, príp. rekodifikácií súkromného práva.

Po štvrté, veda obchodného práva bola čiastočne inšpirovaná aj tradíciami rímskeho práva, jeho recepciami.

³⁹ Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 440 a nasl.

⁴⁰ Randa, A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha : Nákladem J. OTTY, 1908, s. 19 a nasl.

⁴¹ Randa, A. c. d. v predch. poznámke, s. 5.

⁴² Randa, A. c. d., s. 8.

⁴³ Urfus, V. c. d. v pozn. č. 1, s. 21 a nasl., s. 50, s. 209.

Po piate, so vznikom spoločnej čs. štátnosti v roku 1918 v dôsledku uskutočnenej recepcie rakúskeho a uhorského obchodného práva (v širšom zmysle právneho poriadku ako celku) sa vytvárajú aj vlastné čs. koncepcie (doktríny) obchodného práva. Čerpajú najmä zo zdrojov obchodného práva a jeho koncepcií a interpretácií, platného v Rakúsko-Uhorskej monarchii.

Existujú názory (a zdá sa, že nadobudli pomerne širokú frekvenciu), že obchodné právo v zmysle svojej subsystemovej relativizácie sa v európskom priestore už ex ante kreovalo vlastne v lone súkromného práva. Skôr prichodí uznať, že jeho rozmach súvisel s rozširovaním osobitných právnych foriem obchodovania (podnikania) vrátane počtu podnikateľských subjektov (predovšetkým obchodných spoločností). S tým nesporne súvisel aj vývoj teoretických názorov na obchodné právo, tak ako boli ucelene publikované v čs. právnickej literatúre, najmä po prvej svetovej vojne.

Pozoruhodné úvahy prezentoval napríklad František Rouček, ktorý sa zamýšľal nad dimenziami čs. obchodného práva. Chápal ho jednak v užšom slova zmysle, t.j. ako právo obchodné, ktoré zahŕňa právo kupecké (právo kupcov) a právo obchodové (ako právo obchodov) a jednak širšie chápané právo obchodnícke, pozostávajúce z práva obchodného (v zmysle užšieho vymedzenia), práva zmenkového a práva šekového, práva ochranných známk, z dôvodov systematických aj práva svojpomocných spoločenstiev (opierajúce sa o akciové právo) a napokon z dôvodov sociologických práva poisťovacieho.⁴⁴

S koncepciou širšieho chápania čs. práva obchodného sa možno stretnúť aj u ďalších autorov, napr. Z. Stibic, G. Švamberg a iní.⁴⁵

Všeobecne uznávaným komecialistom, pôsobiacim už aj v podmienkach spoločnej československej štátnosti, bol prof. Karel Hermann-Otavský (1866–1939). V roku 1929 publikoval dvojdielny Komentár k Všeobecnému zákonníku obchodnému.

Známe je aj dielo profesora Františka Roučka, najmä jeho rozsiahla publikácia „Československé právo obchodní. I. a II. diel“, ktorá vyšla krátko pred vypuknutím druhej svetovej vojny.⁴⁶

⁴⁴ Rouček, F. *Československé právo obchodní*. Praha : V. Linhart, 1938, s. 33 a nasl.

⁴⁵ Porovnaj Stibic, Z. *Nástin čs. práva obchodního a směnečného se zřetelem ku praktické potřebě družstev a usancí*. Pražské plodivé bursy. Praha, 1923, s. 7.

Podobne Švamberg, G. *Československé právo obchodní*. Praha, 1937, s. 3.

⁴⁶ Rouček, F. c. d. v poznámke č. 44. *Časť II. (Právo kupecké a obchodové)* vyšla v roku 1939.

Po oslobodení Československa bola v Prahe publikovaná známa monografia prof. Arnošta Malovského-Weniga, vynikajúceho komercialistu, ktorý dlhodobo pôsobil na Právnickej fakulte Karlovej Univerzity. Publikácia nesie názov „Příručka obchodního práva“.⁴⁷

Napokon treba spomenúť aj pôsobenie viacerých slovenských komercialistov z tejto doby, predovšetkým profesorov Štefana Lubyho, Jána Spišiaka, Karola Kizlinka a Dalibora Hanesa.⁴⁸

⁴⁷ Malovský-Wenig, A. *Příručka obchodního práva*. Praha : Čs. Kompas, 1947.

⁴⁸ Pozri diela:

Luby, Š. *Základy všeobecného súkromného práva*. Bratislava : Vysoká škola obchodní, 1944.

Spišiak, J. *Zmenkové právo podľa Ženevských konvencií*. Bratislava : Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku, 1938.

Spišiak, J. *Národné podniky – niektoré právne problémy*. Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1949.

Spišiak, J. *Hospodárske zmluvy*. Bratislava, 1953.

Spišiak, J. Právna povaha hospodárskych zmlúv. *Právnické štúdie*, č. 1/1953.

Spišiak, J. *Hospodárske právo v systéme socialistického práva*. Bratislava, 1963.

Kizlink, K. *Verejná a komanditná spoločnosť*. Bratislava : Vysoká škola obchodná, 1945.

Hanes, D. *Právo obchodných známok*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963.

Hanes, D., Černeiová. *Právo akciových spoločností*. Bratislava : Bradlo, 1991.

Obchodné a hospodárske zákonodarstvo – česko-slovenské kontexty

Vznik spoločnej československej štátnosti v roku 1918 podmienil aj vytváranie československého právneho poriadku. V dôsledku recepcnej normy⁴⁹ Česko-Slovenská republika prevzala doterajšie zemské a celorakúske (ríšske) zákony a nariadenia zaniknutej Rakúsko-Uhorskej monarchie. Zdedený právny dualizmus, t.j. koexistencia rakúskeho a uhorského práva, sa akoby preniesol (premostil) do nových česko-slovenských pomerov, takže na Slovensku pokračuje kontinuita uhorského súkromného práva, vrátane obchodného, kým v Čechách, na Morave a Sliezske v oblasti súkromného práva platia naďalej rakúske právne predpisy.⁵⁰ Rakúsko-uhorský legislatívny paradox, ktorý bol odôvodnený špecifickými historickými okolnosťami vývoja jednak Uhorského kráľovstva a jednak krajín tzv. predlitavských, vrátane Čiech, Moravy a Sliezska, determinoval akúsi legislatívnu rozdvojenosť prvej Česko-Slovenskej republiky, hlavne pokiaľ ide o oblasť súkromného práva. Treba však dodať, že čs. legislatíva sa usilovala o unifikáciu súkromného práva v novom štáte, čo sa prejavilo v príprave na vydanie prvého Občianskeho zákonníka (Všeobecného zákonníka občianskeho), ktorého osnova bola spracovaná v polovici tridsiatych rokov minulého storočia.⁵¹

⁴⁹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého. Následne bol vydaný zákon č. 37/1918 Sb., o dočasnej (prozatimní) ústave. Porovnaj Horák, O. Vznik Československa a recepcie práva. K právni povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. a n. s přihlídnutím k otázce recepcie právního řádu. *Právněhistorická studie*, č. 38/2007, s. 153 a nasl.

V roku 1920 bola prijatá Ústavná listina Československej republiky (pod čís. 121/1920 Sb. z. a n.)

⁵⁰ Porovnaj Fajnor, V., Záturecký, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku, 1935, s. 22 a nasl.

⁵¹ Už v roku 1926 sa začali u nás realizovať legislatívne práce s cieľom vykonať unifikáciu čs. občianskeho práva s prihliadnutím na úpravy obsiahnuté jednak v rakúskom Všeobecnom zákonníku občianskom (ABGB) a jednak v uhorskom súkromnom práve (obyčajovom).

Československý právny poriadok, pokiaľ išlo o oblasť súkromného práva, t.j. práva občianskeho a tiež obchodného, sa v dôsledku uvedených historických okolností skladal v podstate z dvoch legislatívnych korpusov. Osobitné špecifiká vykazovala oblasť Hlučinska.⁵²

Po prvé, to boli doterajšie zákony a nariadenia, ktoré y zmysle recepčnej normy (prvého zákona Česko-Slovenskej republiky č. 11 Zbierky zákonov a nariadení) zostali predbežne v platnosti. To znamená, že v odbore občianskeho práva, vrátane obchodného v tzv. „historických zemích“ (s Valčíckom a Vitorazskom) platilo právo občianske – Všeobecný zákonník občiansky (pôvodne označovaný Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie).

Na území, kedysi Uhorskom (Slovensko a Podkarpatská Rus) zostalo v platnosti doterajšie obyčajové právo. Pôvodne bolo obsiahnuté v súbornej Zbierke, označenej CORPUS IURIS HUNGARICI, opierajúce sa o Tripartitum Štefana Verbőczyho (Opus Tripartitum iuris Hungarici partiumque eidem adnexarum).⁵³

Legislatívnu prípravu koordinovali ministerstvo spravodlivosti a ministerstvo unifikácií. Od roku 1935 pracovala tzv. Superrevízna komisia, ktorá vypracovala konečnú redakciu Osnovy čs. Občianskeho zákonníka vo forme „Vládny návrh zákona, ktorým sa vydáva Občiansky zákonník“. Žiaľ, v dôsledku Mnichovského diktátu (1938) legislatívne práce boli prerušené. Porovnaj Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha : LINDE, 2003, s. 440 a nasl.

⁵² Malovský-Wenig, A. *Příručka obchodního práva*. Praha : Československý Kompas, 1947, s. 6 a nasl.) v súvislosti s výkladom prameňov československého práva obchodného rozčleňuje územie republiky na tri obvody (oblasti), z ktorých v každom platia predpisy iného práva obchodného, a to:

I. Země Česká a Moravskoslezská:

Tu platil ako hlavný prameň Všeobecný obchodný zákonník zo dňa 17. 12. 1862 a ako pomocné pramene obchodné obyčaje, a ak ich niet, všeobecné občianske právo.

II. Slovensko:

Na Slovensku platil ako hlavný prameň Obchodný zákonník z roku 1875 (zákonný článok XXXVII). Pomocnými prameňmi boli: obchodná obyčaj a v prípade, že neexistovala, potom „predpisy všeobecného práva súkromného“, presnejšie normy obyčajového práva, t. j. uhorské obyčajové právo platné pred rokom 1918.

III. Hlučinsko:

Dňom 1. mája 1920 na inkorporovanom území nadobudli účinnosť všetky pramene obchodného práva platné v historických krajinách (ad I.). Pokiaľ však išlo o právne situácie (jednania, vyhlásenia a skutočnosti), ktoré sa stali pred uvedeným dňom, bolo treba ich v zásade posudzovať podľa Občianskeho zákonníka Nemeckej ríše z 10. 5. 1897.

⁵³ V tejto súvislosti treba dodať, že v uhorských krajinách (zemích), t.j. vo vlastnom (užšom) Uhorsku, Chorvátsko-Slavonsku, Vojvodine, Temešskom Banáte, neskôr aj v Sedmohradsku

Pokiaľ ide o obchodné právo, v Čechách zostal v platnosti Zákonník obchodný zo dňa 17. 12. 1862, č. 1 ř. z. z roku 1863 a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi naďalej platil zák. čl. XXXVII – Obchodný zákon.

Po druhé, čs. legislatíva počas existencie prvej ČSR vydala vlastné zákony z oblasti obchodného práva, pričom niektoré z nich obsahovali tak súkromnoprávne, ako aj verejnoprávne prvky (napr. zákon čis. 64/1931 Sb. z. a n., ktorým sa vydávajú poriadky konkurzný, vyrovnávací a odporovací).

Pozornosť si zasluhujú najmä zákon čis. 469/1919 Sb. z. a n., o ochrane vzoriek a modelov (v znení zákonov č. 259/1921 a 28/1933 Sb. z. a n.), zákon čis. 106/1923 Sb. z. a n., o nakladateľskej zmluve, zákon čis. 111/1927 Sb. z. a n. proti nekalej súťaži, zákon čis. 132/1930 Sb. z. a n., o železničných knihách a záložných právach nadobudnutých na dráhach, zákon čis. 44/1933 Sb. z. a n., o súťaži vo veciach peňažníctva a o úprave úrokovvej úrovne, zákon čis. 107/1933 Sb. z. a n., o obilných záložných listoch a o verejných obilných skladištiach, zákon čis. 141/1933 Sb. z. a n., o karteloch a súkromných monopoloch (kartelový zákon), zákon čis. 145/1934 Sb. z. a n., o poisťnej zmluve, zákon čis. 147/1934 Sb. z. a n., o zabezpečení nárokov poisťníkov v poistení súkromnom a o štátnom dozore na súkromné poisťovne etc.⁵⁴

Po faktickom obnovení čs. štátnosti v roku 1945, keďže de iure nebola prerušená kontinuita Česko-slovenskej republiky ani v dôsledku vojnových udalostí z rokov 1939 až 1945, došlo zároveň k oživeniu inštitútov

absolutistickým vládnym patentom z 29. 11. 1852 (pokiaľ ide o Sedmohradsko patentom z 29. 5. 1853) bol namiesto uhorského súkromného práva uvedený Rakúsky všeobecný občiansky zákonník. Po októbrovom diplome v roku 1861 bol v Uhorskom kráľovstve v podstate reštituovaný pôvodný právny stav. Pozri: Fajnor, V., Záturecký, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku, 1935, s. 23 a nasl. Porovnaj tiež Krčmář, J. *Právo občanské I*. Praha : Nákladom Spolku Čs. právníků „VŠEHRD“ 1936, s. 20.

- ⁵⁴ Sú tu ešte aj ďalšie zákony, príp. nariadenia z proveniencie čs. legislatívy za prvej ČSR; a to
- zákon čis. 210/1919 Sb. z. a n., o pomeroch družstiev na Slovensku (neskoršie zmenený vládnym nariadením č. 85/1939 Sl. Z., o úprave družstevných pomerov),
 - zákon čis. 271/1920 Sb. z. a n., ktorým sa rozširuje platnosť zákona č. 58/1906 r.z. o spoločnostiach s ručením obmedzeným na Slovensku a pozmeňujú ustanovenia § 115 a 116 tohto zákona,
 - zákon čis. 69/1922 Sb. z. a n., o Plodinovej burze v Bratislave,
 - zákon čis. 279/1924 Sb. z. a n., o premene spoločnosti s ručením obmedzeným v družstvá,
 - zákon čis. 259/1924 Sb. z. a n. – Živnostenský zákon pre Slovensko,
 - zákon čis. 1/1928 Sb. z. a n. – Zmenkový zákon,
 - zákon čis. 86/1937 Sb. z. a n., o dráhach.

predvojnového československého obchodného práva, v širšom zmysle súkromného práva, predovšetkým historických obchodných zákonníkov, t.j. rakúskeho a uhorského.⁵⁵

V tejto súvislosti treba však dodať, že súčasťou právnonormatívneho základu čs. obchodného práva (v istom zmysle aj hospodárskeho práva), sa stali už aj znárodňovacie dekréty prezidenta republiky (č. 100 až 103/1945 Zb.), ktorými došlo k znárodneniu baní, kľúčového priemyslu, akciových bánk a poisťovní. Do okruhu noriem obchodného práva s výraznejšími verejnoprávnymi prvkami z povojnového obdobia prichodí zaradiť najmä:

- vládne nariadenie, ktorým sa vydáva Štatút národných podnikov priemyselných (č. 6/1946 Zb.),
- vládne nariadenie, ktorým sa vydáva Štatút národných podnikov potravinárskych (č. 77/1946 Zb.),
- vládne nariadenie, ktorým sa vydáva Železničný prepravný poriadok (č. 1/1946 Zb.),
- zákon o podnikovom počtovníctve (č. 116/1946 Zb.),
- zákon o niektorých opatreniach v odbore obchodného a spoločenského práva (č. 200/1946 Zb.),
- zákon, ktorým sa menia niektoré predpisy o obchodných knihách (č. 294/1946 Zb.).

V povojnovom období (roky 1945–1947) sa okrem klasických inštitútov obchodného (a v širšom zmysle občianskeho) práva, zakotvených v naďalej platných obchodných zákonníkoch z 19. storočia (prípadne v normách občianskeho práva), začali postupne presadzovať štátno-regulačné formy a nástroje, vyplývajúce jednak z pokračujúcich znárodňovacích procesov a existencie v podstate nových druhov hospodárskych (podnikateľských) subjektov (napr. národných podnikov) a jednak uplatňovania metód hospodárskeho plánovania, postupne prerastajúceho k záväznému plánovaniu.

Keďže proces zospoločenšťovania („socializácie“) národného hospodárstva pokračoval s mimoriadnou intenzitou, stúpal aj význam národných podnikov. Okolo ich právneho postavenia vznikali viaceré teoretické i legislatívne nejasnosti.

Často sa diskutovalo, či národný podnik ako podnikateľský subjekt je kategóriou iba súkromného práva (t.j. občianskeho, príp. obchodného) alebo je to zároveň útvar verejného práva, keďže je spätý s masívom národného

⁵⁵ Porovnaj Vošta, L. *O právní kontinuite Československé republiky*. Praha : Spolek čs. právníků VŠEHRD, 1947.

(štátneho) majetku. Podľa nášho názoru v otázke právnej podstaty národného podniku išlo o fenomén zmiešanej povahy, t.j. administratívnej (verejnoprávnej), aj súkromnoprávnej. Národný podnik sa vo všeobecnosti považoval za subjekt verejného a zároveň občianskeho práva.

Proces zospoločensťovania hospodárskej sféry nadobul mimoriadne kvantitatívne rozmery zvlášť po roku 1948. V tomto období sa posilňujú verejnoprávne prvky, a to jednak v chápaní právnej konštrukcie postavenia hospodárskych subjektov (predovšetkým národných podnikov) a jednak v otázke právnej regulácie ich vzájomných hospodárskych väzieb. Právnym výrazom toho bol stav, keď štát na jednej strane ponechal (pravda iba dočasne) v platnosti historické obchodné kódexy a na druhej strane vydával celý rad právnych predpisov, dalo by sa povedať predpisov nového druhu, ktorými začal regulovať procesy vzájomnej hospodárskej spolupráce podnikateľskej subjektov. Zdôvodňoval to jednak svojou mocenskou pozíciou (ako nositeľa verejnej moci) a jednak svojou vlastníckou pozíciou.

Do okruhu právnormatívnych aktov regulačnej povahy bolo možné zaradiť najmä rozsiahly počet predpisov o organizácii výroby, obchodu, služieb, dopravy, spojov a ostatných hospodárskych úsekov celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovne. Tu treba nesporne zaradiť aj právne predpisy o bilancovaní výroby a uzavieraní hospodárskych zmlúv, ďalej právne predpisy o financovaní a úverovaní podnikovej sféry, právne predpisy o spôsobe prerokovania a rozhodovania hospodárskych sporov medzi hospodárskymi subjektami prostredníctvom orgánov štátnej arbitráže.⁵⁶

V dôsledku uvedeného postupu legislatívy sa vyvinula situácia, keď v systéme právnej regulácie hospodárskych procesov a vzťahov začali postupne prevládať formy, nástroje a inštitúty verejného práva, s rozširujúcim sa etatistickým akcentom, kým miera pôsobenia súkromnoprávných inštitútov sa citeľne zužovala, čím vlastne došlo k istej paralyzácii súkromného práva.

Napokon spoločenský vývoj dospel do štádia, keď boli zrušené staré obchodné zákonníky. Stalo sa tak vydaním prvého čs. Občianskeho zákonníka z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Zb.), ktorý okrem iného zrušil aj rakúsky Všeobecný zákonník občiansky (ABGB) z roku 1811 (okrem ustanovenia § 1151 až 1164), ďalej rakúsky Všeobecný Obchodný zákon z roku 1863 a uhorský zákonný článok o obchodnom zákone z roku 1875 okrem

⁵⁶ Inštitút štátnej arbitráže bol v Česko-Slovensku ukotvený zákonom č. 99/1950 Zb., o hospodárskych zmluvách a štátnej arbitráži.

ustanovení, ktoré upravovali právne pomery družstiev a celý rad ďalších zákonov a nariadení.

Po odstupe času sa vynárajú viaceré otázky ohľadne historického významu tohto kódexu. Konštrukcia Občianskeho zákonníka vychádzala z predstavy zladenia verejnoprávných a súkromnoprávných prvkov, najmä pokiaľ išlo o zmluvný systém. V dôsledku toho sa potom stalo, že do rámca jeho pôsobnosti sa zahrnovali nielen typické občianskoprávne záväzky z právnych úkonov, najmä zo zmlúv, ďalej zo spôsobenia škody, z bezdôvodného obohatenia a z iných v zákone uvedených skutočností, ale aj záväzky z vykonávania jednotného hospodárskeho plánu. Občiansky zákonník (§ 212 ods. 1) postuloval zásadu, že vykonávanie jednotného hospodárskeho plánu sa zabezpečuje zmluvami osobitne prispôbenými potrebám hospodárskeho plánovania, t.j. hospodárskymi zmluvami. Ich podrobnejšiu úpravu potom obsahovali osobitné zákony o hospodárskych zmluvách a od roku 1964 Hospodársky zákonník.⁵⁷

Na základe vyššie uvedených skutočností sa možno domnievať, že vydaním prvého Občianskeho zákonníka v roku 1950 došlo v bývalom Česko-Slovensku k zrušeniu klasickej platformy obchodného práva, t.j. historických obchodných zákonníkov, teda, že došlo aj k vyradeniu inštitútov klasického obchodného práva. V otázke hodnotenia uvedeného procesu sa vyhranili dve protichodné stanoviská.

Jeden názor vychádza z tézy, že obchodné právo u nás zaniklo v období, keď prestalo fungovať trhovú hospodárstvo, založené na súkromnom vlastníctve a keď v oblasti spoločenskej výroby a výmeny tovarov sa postupne presadil tuhý administratívno-centralistický systém riadenia, plánovania a bilancovania hospodárskych procesov a hmotných tokov (tzv. dodávateľsko-odberateľských vzťahov). Stručne povedané, zánik obchodného práva nesúvisí ani tak (t.j. natoľko) so zrušením obchodných zákonníkov ako skôr s postupným nastolením administratívno-centralistického systému v národnom hospodárstve. Podľa tejto tézy bola tu prerušená, a to na obdobie viac než štyridsať rokov, kontinuita vo vývoji čs. obchodného práva.

Podľa iných názorov nedošlo u nás k prerušeniu historickej kontinuity čs. obchodného práva, dôvodiac pritom, že viaceré tzv. klasické obchodnoprávne inštitúty (aspoň v javovej podobe) zostali v platnosti, a teda aj v aplikačnej frekvencii, a to aj napriek tomu, že staré obchodné zákonníky boli zrušené. V tejto súvislosti sa poukazuje tiež na to, že v období administratívno-centralistického

⁵⁷ Hospodársky zákonník bol vydaný zákonom č. 109/1964 Zb.

systemu riadenia národného hospodárstva, vo väčšej alebo menšej miere, závislej od meniacej sa politickej situácie v štáte, sa udržal relatívne autonómny zmluvný systém podnikateľských subjektov, napr. v období ekonomických reforiem v šesťdesiatych rokoch bez zreteľa na to, že subjektmi podnikateľskej aktivity a kooperačnej komunikácie boli prevažne socialistické organizácie (t.j. národné podniky, družstvá a iné).

Keďže sa v bývalom Česko-Slovensku vytvoril špecifický systém zmlúv (t.j. hospodárskych zmlúv), uzavieraných socialistickými podnikmi, vznikla predstava, akoby sa celá vtedajšia zmluvná sústava nevyvíjala zo širších kontextov obchodného práva, a to aj napriek tomu (najmä po vydaní Hospodárskeho zákonníka v roku 1964), že sa u nás začala presadzovať doktrína hospodárskeho práva.⁵⁸

Celý tento problém, t.j. kontinuity obchodného práva prichodí skúmať širšie, t.j. v spojitosti s kontinuitou, či diskontinuitou práva vôbec. Je to odôvodnené skutočnosťou, že obchodné právo je len jedným z odvetví systému práva.

Preto je namieste nastolený problém skúmať zo širších aspektov. Je nepochybné, že kríza obchodného práva sa odvíja od krízy práva vôbec. V období administratívno-centralistického systému riadenia spoločenských, politických a hospodárskych procesov sa posilňujú etatistické prvky v regulačných mechanizmoch spoločnosti. S tým súvisí aj znižovanie účinnosti ekonomických nástrojov a stimulov (napr. voľná tvorba cien), degradácia princípu zmluvnej voľnosti, t.j. slobodného výberu zmluvných partnerov a slobody pri určovaní obsahu zmlúv. Na veci nič nezmenila ani skutočnosť, že aj v uvedenom období ekonomická veda skúma možnosti transplantovať do systému ekonomické nástroje, ktoré mali stimulovať socialistické podniky k väčšej samostatnosti, hospodárskej súťaživosti a zodpovednosti. V tejto súvislosti boli štátnymi orgánmi prijímané viaceré tzv. komplexné opatrenia na zdokonalenie systému plánovitého riadenia národného hospodárstva, napr. Súbor opatrení z roku 1980.⁵⁹

So zreteľom na uvedené možno vyvodiť záver, že v uvedenom období sa u nás teda, objektívne vzato, nemohlo rozvíjať, pestovať a kultivovať obchodné právo. Vyraďovanie súkromnoprávných prvkov v medzipodnikovej

⁵⁸ Spišiak, J. *Hospodárske právo v systéme socialistického práva*. Bratislava, 1963

⁵⁹ Pozri napr. Súbor opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva z 31. 1. 1980. In: *K zdokonaleniu plánovitého riadenia národného hospodárstva*. Bratislava, 1980. Žiaľ, v hospodárskej praxi sa proklamované opatrenia „Súboru...“ nestretli s pochopením. Ich efektívnosť bola minimálna.

kooperácii a sústave dodávateľsko-odberateľských vzťahov na jednej strane a posilňovanie verejnoprávnych aspektov v právnej regulácii výmenných vzťahov na strane druhej viedlo vo svojich konečných dôsledkoch k javu, ktorý možno označiť ako „sterilizácia zmluvných vzťahov“. Inštitút zmluvy sa v reálnom hospodárskom živote redukoval na holý príviesok plánu. Výnimkou snád' bola sféra zahraničnoobchodných vzťahov, do ktorých vstupovali tuzemské podnikateľské subjekty so zahraničím.⁶⁰

Plánovacie prvky do regulačného systému národného hospodárstva sa v Česko-Slovensku začali zavádzať vlastne už po roku 1945. Súviselo to s tým, že v dôsledku prvej etapy znárodnenia vznikajú národné podniky ako špecifické podnikateľské štruktúry (útvary), ktoré hospodária s národným majetkom. Obdobie rokov 1945 až 1948 sa v našich dejinách začalo označovať ako tzv. prechodné obdobie. Vedľa seba pôsobí súkromný sektor hospodárstva (limitovaný znárodnovaciami a konfiškačnými aktami) a sektor verejný (štátny).

Už v uvedenom období vzniká rozsiahle hospodárske zákonodarstvo, zohľadňujúce nové spoločenské pomery (vrátane mocenských). Vedľa právnonormatívnych aktov ohľadne nových vlastníckych vzťahov (znárodnovacie a konfiškačné dekréty, revízia pozemkovej reformy z prvej ČSR) štátna legislatíva upravuje ekonomické a právne postavenie národných podnikov a kreuje nové orgány štátu v odbore hospodárskeho plánovania, napr. Hospodársku radu, Štátny úrad plánovania etc.⁶¹

Obdobie po roku 1948 je poznamenané jednak ďalším obmedzením súkromnej sféry v národnom hospodárstve a jednak rozšírením štátneho sektora, a to v dôsledku novej vlny zospoločenš'ovania (znárodnovania) výrobnjej základne.⁶²

V nadväznosti na Ústavu z roku 1948 (Ústava 9. mája) boli následne prijaté viaceré zákony, týkajúce sa hospodárskej sféry spoločnosti, a to predovšetkým:

– zákon o prvom päťročnom pláne rozvoja ČSR,

⁶⁰ Zákon č. 101/1963 Zb., o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákoník medzinárodného obchodu).

⁶¹ Napr. už dekrétom č. 63/1945 Zb. sa zriaďuje Hospodárska rada ako pomocný orgán vlády pre prípravu a koordináciu opatrení a rozhodnutí vlády v hospodárskych veciach.

Vládny nariadením č. 145/1945 Zb. sa konštituoval Štátny úrad plánovací.

Regulačnú funkciu plnil aj dekrét č. 109/1945 Zb., o riadení výroby.

Porovnaj Fišer, D. *Teoretické otázky vrcholných plánovacích orgánů*. Praha, 1965, s. 51.

⁶² Kazimour, J. *Hospodářský vývoj Československa*. Praha, 1980, s. 71.

Porovnaj tiež Průcha, V. a kol. *Hospodárske dejiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava, 1974, s. 299 a nasl.

- zákon č. 60/1949 Zb., o hospodárskom plánovaní (plánovací zákon),
- prvé právne predpisy o hospodárskych zmluvách z roku 1949,
- zákon č. 99/1950 Zb., o hospodárskych zmluvách a štátnej arbitráži,⁶³
- zákon č. 69/1958 Zb., o hospodárskych vzťahoch medzi socialistickými organizáciami (tzv. Malý kódex),
- vydanie Hospodárskeho zákonníka v roku 1964,⁶⁴
- úprava poisťnej zmluvy (zákon č. 189/1950 Zb.),
- družstevné zákony,⁶⁵
- zmenkový a šekový zákon (zákon č. 191/1950 Zb.),
- úprava zahraničnoobchodných vzťahov
- zákon o akciových spoločnostiach (zákon č. 243/1949 Zb.).

Záverečné poznámky k problematike vzťahu obchodného a hospodárskeho zákonodarstva s prihliadnutím na čs. kontexty:

Niet pochybností, že genéza obchodného práva sa v historicko-vývojovom kontexte spája s prijatím obchodných zákonníkov na európskom kontinente v 19. storočí. V legislatívnom a doktrínálnom zmysle sa tieto zákonníky chápali, so zreteľom na dobu, v ktorej vznikli ako „moderný doplnok“ súkromného práva, a to nielen v tom zmysle, že v zásade vychádzali z nosných pilierov súkromného práva (jeho historických princípov, najmä učenia o zmluve), ale aj legislatívne nadväzovali na základné kódexy občianskeho práva (precizovali jeho inštitúty vzhľadom na potreby a požiadavky systému obchodovania).

Ak by systém obchodovania, ktorý sa na našom teritóriu, t.j. (v podmienkach Rakúsko-Uhorskej monarchie) začal vyvíjať v druhej polovici 19. storočia, mal svoje výlučné historické ukotvenie len v klasickom súkromnom práve (aj v zmysle pretrvávajúcich tradícií a recepcií rímskeho súkromného

⁶³ Lavička, R., Navrátil, J., Slezák, J. *Hospodárske smlouvy a státní arbitráž*. Praha, 1954, s. 330. Knapp, V., Čapek, K. *Závazky z provádění státního plánu rozvoje národního hospodářství*. Praha, 1957, s. 7.

Pozri tiež Spišiak, J. *Hospodárske zmluvy*. Bratislava, 1953, s. 15.

⁶⁴ Spišiak, J. *Nová smluvní soustava socialistických organizací*. Praha, 1959, s. 23 a nasl. Hanes, D. Právna úprava hospodárskych vzťahov v novej etape rozvoja našej spoločnosti. *Právny obzor*, č. 7/1961, s. 401 a nasl. Svitavský, K. a kol. *Hospodářský zákoník. Komentář*. Praha, 1965.

⁶⁵ Boli to predovšetkým:

Zákon č. 187/1948 Zb., o Ústrednej rade družtiiev, zákon č. 69/1949 Zb., o jednotných roľníckych družstvách, zákon č. 53/1954 Zb., o ľudových družstvách a družstevných organizáciách, etc.

práva), obchodné právo (vrátane obchodných zákonníkov) by sa bez akýchkoľvek pochybností ocitlo uzavreté len vo svojom vnútornom priestore.

Lenže systém obchodovania, zvlášť v období prekonávania liberalistického modelu hospodárstva na začiatku 20. storočia, sa zákonite spája s ingenciou verejnej moci (predovšetkým) štátu do hospodárskej sféry. V tomto systéme už dávnejšie bolo možné vystopovať nielen prvky súkromnoprávnej, ale aj verejnoprávnej povahy, o čom svedčí napríklad aj pomerne bohatá legislatíva prvej Československej republiky v oblasti hospodárstva a obchodu.

Vzhľadom na uvedené aj v koncepciách obchodného práva z obdobia prvej polovice 20. storočia nachádzame úvahy o prítomnosti nielen súkromnoprávných, ale aj verejnoprávných aspektov v skúmanom odvetví.⁶⁶

Systém obchodovania sa v hospodárskych náukach a doktrínach v minulosti prevažne chápal ako imanentná súčasť (zložka) hospodárskeho systému (sústavy) regulácie spoločnosti (štátu). Hospodárske systémy (sústavy) sa zase spájali (boli späté) s právotvornou (legislatívnou) činnosťou štátu. Aj v hospodárskych systémoch (sústavách), založených na princípoch trhového hospodárstva sa regulačné mechanizmy obchodovania (systém obchodovania) opierali nielen o inštitút zmluvy (v súkromnoprávnom chápaní), ale využívali sa aj určité verejnoprávne obmedzenia voľného (neviazaného) obchodovania (uzavierania obchodov), napr. antimonopolné opatrenia, cenovú reguláciu, inštitút verejného obstarávania, proces kreovania, registrácie a kontroly vybraných podnikateľských aktivít, usmerňovanie a kontrola dovozu a vývozu etc.

Je príznačné, že už v samotných obchodných kódexoch popri ustanoveniach vyložene súkromnoprávnej povahy (čo aj dnes prevažuje) sa možno stretnúť s viacerými inštitútmi práva verejného (napr. registrácia podnikateľských subjektov, inštitút doručovania etc.). Nová kvalita a dimenzie hospodárskych systémov (sústav) terajšieho obdobia, čo výrazne ovplyvňuje aj systém obchodovania vrátane jeho právnych úprav, spôsobila v legislatíve jav, často (avšak nepresne) označovaný ako proces tzv. ekonomizácie práva, vrátane súkromného práva. S týmto javom sme sa mohli stretnúť už v minulosti.⁶⁷

⁶⁶ Holzhammer, R. *Österreichisches Handelsrecht I. Allgemeines Handelsrecht und Wertpapierrecht*. Wien, New York, Springer-Verlag 1982, s. 3 a nasl.

Pozri tiež Katner, W. J. *Prawo cywilne i handlowe w zarysie*. Krakow : Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE 2004, s. 27 a nasl.

⁶⁷ Na tento jav svojho času upozornil napr. Malovský-Wenig, A. *Průručka obchodního práva*. Praha : ČS. Kompas, 1947, s. 3: „Jinak býva rozdíl mezi obchodním a občanským právem

Proces ekonomizácie práva (tvorby práva, legislatívy), osobitne súkromného práva, viacerí teoretici chápu, a to aj v súčasnosti, ako nejakú alternatívu obchodného práva. Obchodné zákonníky sa na európskom kontinente v 19. storočí vytvárali takmer ako spontánny odraz rozvoja obchodovania (obchodných transakcií vrátane zmenkových, kreovania obchodných spoločností a fixácie ich štandardných foriem, bankovej sústavy, obchodovania na burzách, poisťovníctva, dopravných systémov a služieb), pričom ich základná konštrukcia v podstate zapadala do kontextu klasického súkromného práva, aj keď viaceré inštitúty frekventované v obchodovaní, akoby „vyčnievali“, t.j. presahovali dimenzie klasických súkromnoprávných inštitútov. Pragmaticky vzato, vtedajšia doba a jej spoločenské podmienky, za ktorých vznikli prvé obchodné zákonníky, ponúkala prijateľnejšie riešenie, t.j. skôr cestu zakomponovať do systému obchodovania nové právne inštitúty než reformovať existujúce občianske zákonníky. Legislatíva 19. storočia si napokon prerazila nový smer, charakterizovaný vydávaním série obchodných kódexov. Tým si občianske zákonníky mohli udržať svoj akýsi tradičný rámec, funkciu a pozíciu základného kódexu súkromného práva, t.j. číreho súkromného práva bez nutnosti ekonomizácie jeho historických inštitútov. Proces ekonomizácie súkromného práva prebiehal prostredníctvom obchodných kódexov, príp. vydávaním osobitných zákonov o zmenkách a šekoch, zákonov o burzách, protimonopolného zákonodarstva, zákonov o poisťovníctve, arbitrážnom (rozhodcovskom) konaní v obchodných sporoch etc.

Všestranné objasniť hlavné determinanty kreovania a rozvoja obchodného zákonodarstva a následne obchodného práva na európskom kontinente je vec mimoriadne zložitá. Svojho času o tom písal Urfus.⁶⁸ Je to doména právnej histórie.

Zjednodušene vzato, obchodné právo (ako právne odvetvie) vzniklo ako dôsledok rozvoja obchodu (obchodných vzťahov vrátane plurality podnikateľských subjektov a pestrosti právno-organizačných foriem podnikania). So zreteľom na to obchodné právo obsahuje vo svojej základnej

umenšovan při každé reformě práva občanského tím, že právo občanské přejíma obvykle řadu předpisů z práva obchodního, zjev to, jejíž nazýváme komercialisaci občanského práva.“. Porovnaj tiež Spišiak, J. *Hospodárske právo v systéme socialistického práva*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1963, s. 20 a nasl.

⁶⁸ Urfus, V. *Zdomácnění směnčného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního*. Praha 1959.

vývojovo-genetickej výbave jednak prvky mechanizmu obchodovania, vyplývajúce zo samotného systému a procesu obchodovania ako takého a jednak prvky podmienené skutočnosťou, že ekonomické (obchodné) interakcie medzi subjektmi podnikateľskej aktivity sa realizujú ako právne vzťahy, v zásade súkromnoprávnej povahy.

V podmienkach trhového hospodárstva (voľného a slobodného trhu) samotný obchod (obchodovanie, uzavieranie obchodných zmlúv) nepodlieha centrálnej regulácii štátu (spoločnosti), vyjmúc prípadov priameho pôsobenia kogentných právnych noriem pri uzavieraní obchodných zmlúv. Fenomén „obchodu“ možno chápať aj v širších súvislostiach, t.j. ako systém (t.j. regulačný systém). Ide o kategóriu makroekonomiky. Systém obchodovania, platný v tom- ktorom štáte pozostáva nielen zo sústavy obchodných vzťahov (zmlúv), ale aj zo sústavy regulačných nástrojov, ktorými štát (jeho orgány), príp. autonómne územné celky, ovplyvňujú trh (napr. cenová regulácia, antimonopolné opatrenia etc.). V druhom prípade ide o prostriedky, dalo by sa povedať, verejnoprávnej povahy.

Pôsobenie súkromnoprávnych inštitútov a verejnoprávnych aktov v obchodovaní sa vyznačuje vnútornou spätosťou (integritou) všetkých prvkov vytvárajúcich komplexný systém obchodu (obchodovania), v širšom zmysle hospodárstva.⁶⁹ Takýto systém je dynamický, flexibilný a otvorený. Vyznačuje sa tiež spätosťou a hospodárskou politikou štátu (vládných orgánov).⁷⁰ Nie je možné ho vnímať len z pozície jeho súkromnoprávnej podstaty (zmluvnej regulácie), hoci takáto podstata je nesporne určujúca z hľadiska charakteristiky celého systému obchodovania v štáte aj mimo jeho hranice (dnes napríklad v rámci vytvárania jednotného európskeho hospodárskeho priestoru).⁷¹

⁶⁹ Porovnaj Boehme-Nessler, V. *Wirtschaftsrecht- Basisbuch für Studium und Praxis*. München, Wien : R. Oldenbourg Verlag, 2000, s. 3 a nasl.

⁷⁰ Nastolený problém súvisí s objasnením pozície (úlohy, funkcie) štátu. Pozri napr. Kubů, L., Osina, P., Grygar, J. *Teorie práva I*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 92 a nasl.

⁷¹ Porovnaj Rainer, A. *Evropské právo a jeho aplikace v budoucím členském státě*. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 9 a nasl. Porovnej tiež Balaš, V. *Fragmentace mezinárodního práva a mezinárodní ekonomické právo*. In: Šturma, P., Tomášek, M. et al. *Nové jevy v právu na počátku 21. století. III. Proměny veřejného práva*. Univerzita Karlova v Praze, 2009, s. 45 a nasl.

Uvedená základná charakteristika obchodovania (uzavierania obchodov) a širšie chápaného systému obchodovania (ako zložky) celospoločenskej regulácie hospodárstva, je kľúčom poznania a pochopenia súvislosti práva obchodného a práva hospodárskeho (presnejšie verejného hospodárskeho práva).⁷² Navonok to znie paradoxne, ale skutočnosť je taká, že integrita práva ako vnútorne usporiadaného jednotného systému, pozostávajúceho z bloku súkromného práva a verejného práva sa najzreteľnejšie potvrdzuje spätosťou práva obchodného a práva hospodárskeho.

Aké sú vlastne väzby medzi obchodným právom a hospodárskym právom?

Nastolený problém obsahuje viaceré roviny. Na prvom mieste je to objasnenie samotného vzniku a vývoja obchodného práva v spojitosti s výskumom genézy hospodárskeho práva na pozadí vývoja práva na našom území, pričom tu ide o určenie spoločných základov a súvislostí týchto odvetví. Historické reminiscencie sú navonok zahmlené peripetiami vývoja oboch právnych odvetví. Zdanlivo proces prerušenia kontinuity obchodného práva po roku 1948 (zrušenie systému trhového hospodárstva) vytvára podmienky pre rozvoj hospodárskeho práva (tzv. socialistického hospodárskeho práva). Preferovanie hospodárskeho práva (ako práva verejného) súviselo s nastolením dirigistického riadenia národného hospodárstva a dominanciou práva verejného na úkor súkromného práva. Bola to však dobová záležitosť, ktorá dodnes nie je náležite prehodnotená. So zreteľom na to nie je možné teraz postaviť otázku tak, či obchodné právo, alebo hospodárske právo. To nie je problém: buď alebo. Jedno druhé nevylučuje a opačne.

Skutočnosť, že Hospodársky zákonník sa po zmene politického a hospodárskeho systému v rokoch 1989/1990, v spojitosti s ďalšími zákonmi z hospodárskej oblasti, stal normatívnym rámcom nových úprav o obchodných spoločnostiach a záväzkových vzťahoch v obchodovaní, vytvára

⁷² Prof. Katner (c. d. str. 28) hovorí o práve obchodnom, ktoré je tiež nazývané právom hospodárskym a obchodným, príp. hospodárskym súkromným. Porovnaj tiež Jacyszyn, J., Kosikowski, C. *Podstawy prawa gospodarczego*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2001, s. 23. Podľa autorov právo hospodárske sa skladá z práva hospodárskeho súkromného (obchodného) a verejného práva hospodárskeho. Porovnaj tiež Wagner, J., Plüss, A. *Handels – und Wirtschaftsrecht in der Schweiz und in Liechtenstein*. 2. neubearbeitete Auflage. Heidelberg : Verlag Recht und Wirtschaft GmbH. 2000, s. 19 a nasl.

predstavu (pravda falošnú) akoby sa hospodárske právo „pretavovalo“ na právo obchodné. Tým sa nepriamo vyvolával dojem, že hospodárske právo, ktoré v bývalom Česko-Slovensku fungovalo do uvedeného obdobia, možno označiť za akési „obchodné právo socialistického plánovaného hospodárstva“. To je však určité nedorozumenie. Skutočnosť však bola iná.

Z lingvistického hľadiska termíny „hospodárstvo“ a „obchod“, hoci ich nemožno považovať za synonymá, veľmi úzko súvisia. Je nesporné, že obchod je súčasťou hospodárstva (ako systému). V určitom slova zmysle obchodné právo by sa mohlo javiť ako súčasť širšie chápaného hospodárskeho práva. Nie sú to nové pohľady. V súčasnom období majú určitú frekvenciu, napr. poľské koncepcie, príp. koncepcie hospodárskeho práva EU.⁷³

Všimnime si teraz peripetie finálnej fázy existencie (platnosti) Hospodárskeho zákonníka.

Po prvé, novelizácia Hospodárskeho zákonníka v roku 1990, a rovnako aj niektoré ďalšie zákony (napr. zákon o akciových spoločnostiach), predstavovali len určité, dalo by sa povedať, legislatívne provizorium, a to v období, keď sa pracovalo na príprave prvého československého Obchodného zákonníka.

Po druhé, Hospodársky zákonník, hoci na vtedajšiu dobu nesporne zohral svoju úlohu, nemohol u nás zo zásadných, predovšetkým historických, dôvodov natrvalo ďalej pôsobiť ako kódex hospodárskej kooperácie, a to dokonca ani v prípade jeho podstatných zmien. Nedovoľovala tomu predovšetkým silná tradícia obchodných zákonníkov, ktoré v Česko-Slovensku platili do roku 1950. Ponechanie Hospodárskeho zákonníka, koncipovaného síce už ako kódexu trhového hospodárstva, by zrejme vyvolávalo nežiaduce reminiscencie na obdobie predchádzajúceho systému národného hospodárstva.

Tzv. socialistické hospodárske právo, ktoré sa u nás pestovalo, najmä po vydaní Hospodárskeho zákonníka v roku 1964, naraz po roku 1989 strácalo svoju platnosť a historickú opodstatnenosť. Pravda, niektoré jeho prvky sú aj z dnešného hľadiska pozoruhodné a zasluhujú si prinajmenej akademické diskusie, zbavené akýchkoľvek ideologizácií.

⁷³ Porovnaj napr. Dausés, M. A. *Průručka hospodárskeho práva EU*. Praha : ASPI Publishing, 2002.

Úvahy o základných parametroch obchodného práva

1. Koncepčné otázky

Už v starších koncepciách sme sa mohli stretnúť s rozlišovaním obchodného práva súkromného a obchodného práva verejného. Prof. A. Malovský-Wenig⁷⁴ uvažoval o obchodnom práve v širšom zmysle slova ako o súbore platných právnych predpisov, zahrňujúcim nielen súkromnoprávne predpisy, ale aj osobitné predpisy týkajúce sa obchodu v oblasti práva štátneho, procesného, trestného a medzinárodného. Ani v teoretickom chápaní obchodného práva súkromného v zmysle doktríny prof. Malovského-Weniga nešlo o čisté súkromné právo. Konkrétne išlo o predpisy a inštitúty týkajúce sa povinnosti firemnej, povinnosti viesť obchodné knihy, ako aj predpisy o zriadení a organizácii búrz, ktoré, a to aj napriek verejnoprávnym aspektom, staršia náuka obchodného práva traktovala v rámci obchodného práva v užšom zmysle.

Vynára sa otázka, či dnes, keď sa znova oživilí inštitúty obchodného práva, je namieste rozlišovať obchodné právo súkromné a obchodné právo verejné? Podľa nášho názoru to nie je potrebné.

Základný metodologický problém pri určovaní a vymedzovaní akejsi príslušnosti (zaraditeľnosti) určitých ucelených blokov legislatívy do vžitých schém, v stredoeurópskom právnom priestore do bloku súkromného práva alebo práva verejného, spočíva v miernom preferovaní statického rozmeru systému práva. Stabilita systému práva, štruktúrovaného do právnych odvetví, tak ako sa v našom priestore vytvorili v priebehu dlhodobého historického vývoja, nie je daná akcentom na nemennosť vnútornej štruktúry systému práva. Právny poriadok štátu má aj dynamický rozmer.

⁷⁴ Malovský-Wenig, A. *Příručka obchodního práva*. Praha, 1947, s. 1 a nasl.

Preferencia dynamickej stránky práva (právneho poriadku) nesmie narušiť rovnováhu systému (jeho kontinuitu). Aj samá teória systému práva (teória právnych odvetví), ako organickej zložky všeobecnej teórie práva, má byť otvorená, t.j. spôsobilá „pretaviť“ (v zmysle vedeckého zhodnotenia) nové spoločenské impulzy.

So zreteľom na uvedené úvahy je namieste v súčasnom období prekonať reziduálne metodologické stereotypy aj pri vymedzovaní základnej charakteristiky tých-ktorých právnych odvetví vrátane práva obchodného.

Je historickou skutočnosťou, že obchodné právo sa vytvára a vyvíja ako pomerne ucelený súbor právnych noriem vzťahujúcich sa na obchodovanie (obchody). Vzájomnú previazanosť a integritu obchodnoprávných noriem a inštitútov v istom zmysle podporuje aj existencia Obchodného zákonníka.⁷⁵ Navyše vydanie kódexu (a to platí všeobecne o každom zákone kódexového typu) je jedným z vážnych dôvodov uznania samostatnosti určitého právneho odvetvia. De lege ferenda sa však veci môžu vyvíjať aj inak.

Obchodné právo je jedným z najstarších odvetví práva (jeho systému). Vychádzajúc z teórie systému práva, pre každé odvetvie práva je charakteristická jeho vnútorná usporiadanosť a jednota konštitutívnych prvkov. V nedávnych koncepciách sa pri objasňovaní ontologickej stránky (podstaty) toho-ktorého právneho odvetvia preferovali raz upravované spoločenské vzťahy, resp. správanie sa subjektov v týchto vzťahoch, a inokedy legislatívne aspekty (napr. účel právnej úpravy). Náš názor je, že každé právne odvetvie je charakterizované špecifickými znakmi a vlastnosťami, vyplývajúcimi z určitej právom regulovanej spoločenskej činnosti. Nejde tu teda len o spoločenské vzťahy, príp. správanie sa subjektov v týchto vzťahoch, ale aj o konštrukciu ich právneho modelu ako celku, v ktorom by sa mali premietnuť charakteristické črty upravovaných vzťahov vrátane určitých legislatívnych predstáv (vízií) zákonodarcu, ale aj právnej vedy.

Obchodné právo ako určitý historicky podmienený právny fenomén, ale tiež aj ako spoločenský a ekonomický jav a dôsledok (produkt) obchodovania sa nám prezentuje vo viacerých rovinách, a to ako:

⁷⁵ Obchodný zákonník bol prijatý ešte v podmienkach čs. federácie. Federálne zhromaždenie ČSFR ho schválilo 5. 11. 1991 s účinnosťou od 1. 1. 1992. Obchodný zákonník je prvým a vlastne aj posledným obchodným kódexom spoločného štátu. Tým, že bol akceptovaný a včlenený do právno-normatívnych rámcov oboch nových štátov, bola vytvorená aj základná platforma spoločného základu obchodného práva, a to tak slovenského, ako aj českého. Porovnaj Ústavu Slovenskej republiky (Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. – čl. 152). Pozri tiež Ústavný zákon ČNR č. 4/1992 Zb., o opatreniach súvisiacich so zákonom ČSFR.

- a) právne odvetvie,
- b) vedný odbor,
- c) pedagogická disciplína,
- d) legislatívny celok (blok).

Pri vymedzení obchodného práva ako právneho odvetvia treba zrejme vychádzať z charakteristiky obchodnej činnosti (obchodovania, obchodov). Staršie doktríny obchodného práva, s prihliadnutím na ekonomické teoretické prístupy pod pojmom obchod v širšom zmysle slova chápali vzájomný komerčný styk hospodárskych subjektov, uskutočňovaný na základe obehu predovšetkým hmotných statkov (nielen), t.j. výmenného a úverového. Za obchod v užšom zmysle sa považoval obeh (jeho sprostredkovanie) uskutočňovaný živnostenským spôsobom, t.j. osobami, ktoré sa takou činnosťou živia.

Obchodný zákonník namiesto termínu „obchodovanie“ operuje s výrazom „podnikanie“. Pod týmto termínom zákon rozumie sústavnú činnosť uskutočňovanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku (§ 2 ods. 2 Obchodného zákonníka). Aj sám termín „podnikanie“ ponúka viaceré interpretácie. Podľa Obchodného zákonníka ho treba chápať širšie, než je pojem živnostenské podnikanie (živnosť) v zmysle živnostenského zákona.⁷⁶

Vymedzenie pojmu obchodné právo sa viaže (upína) na podnikateľskú činnosť, z historického hľadiska na podnikateľa (obchodníka). Z tejto okolnosti vychádza aj konštrukcia tretej časti Obchodného zákonníka (§ 261 a nasl.). V tejto časti sú napríklad upravené záväzkové vzťahy medzi podnikateľmi, pokiaľ pri ich vzniku s prihliadnutím na všetky okolnosti je zjavné, že sa týkajú ich podnikateľskej činnosti. To sú tzv. relatívne obchody. Na týchto obchodoch sa zúčastňujú podnikatelia. Do okruhu podnikateľov patria tuzemskí podnikatelia (§ 2 ods. 2 Obchodného zákonníka) a zahraniční podnikatelia (§ 23). Úprava v českom obchodnom zákonníku je obdobná.

Popri tzv. relatívnych obchodoch založených na princípe subjektívnom, t.j. účasti podnikateľov, v staršom chápaní obchodníkov, Obchodný zákonník upravuje aj tzv. absolútne obchody (§ 261 ods. 3). Pod nimi treba chápať záväzkové vzťahy *expressis verbis* v zákone vymenované a charakterizované určitými znakmi, dané vnútornou podstatou a kvalitou vzťahov. Pre tieto vzťahy nie je rozhodujúca právna povaha ich účastníkov. Sú to

⁷⁶ Vyplýva to zo širšie koncipovanej dikcie § 2 Obchodného zákonníka.

napríklad vzťahy z burzových obchodov a ich sprostredkovanie v dikcii českého obchodného zákonníka „úplatných smluv, týkajúcich sa cenných papírů a jejich zprostředkování“ (§ 642 Obch. zák.).⁷⁷ Pri takom vymedzení vzťahov patriacich do záujmovej sféry obchodného práva sa uplatňuje tzv. objektívny princíp.

Možno teda konštatovať, že fenomén obchodné právo sa odvíja od obchodovania (obchodnej, podnikateľskej činnosti) určitých (určitej skupiny) hospodárskych subjektov (podnikateľov). V takomto chápaní ide o vzájomné prelínanie subjektívneho a objektívneho princípu v otázke vymedzenia záujmovej sféry obchodného práva. Uvedená okolnosť má svoje historické korene a odôvodnenie. Z uvedeného teda vyplýva, že imanentnou zložkou obchodného práva je jednak úprava postavenia podnikateľských subjektov a jednak oblasť vzťahov vyplývajúcich zo samej podnikateľskej činnosti (teda podnikania, obchodovania ako takeého).

Sled ťažiskových komponentov obchodného práva možno znázorniť v ich vzájomnej väzbe a závislosti takto: podnikateľ – podnikateľská činnosť (podnikanie, obchodovanie) – obchodno-záväzkové vzťahy – plnenie – zodpovednosť (sankcie). Normy obchodného práva reflektujú zložitosti a špecifiká všetkých sfér, v ktorých sa jednotlivé komponenty realizujú.

Fenomén obchodné právo, najmä po vydaní Obchodného zákonníka, nadobúda novú dimenziu. Potvrďuje sa jeho pozícia ako samostatné právne odvetvie. V prospech a na podporu chápania odvetvovej samostatnosti obchodného práva hovoria nielen historické faktory, ale aj dôvody dané samou povahou obchodovania (podnikateľskej činnosti) v období prechodu na trhový mechanizmus. Treba povedať, že o odvetvovej samostatnosti obchodného práva viacerí teoretici vyslovujú pochybnosti. V tejto súvislosti preceňujú najmä väzbu Obchodného zákonníka na Občiansky zákonník, t.j. na jeho širšiu subsidiárnu platformu (§ 1 ods. 2 Obchodného zákonníka). Uvedený legislatívny fakt nijako ešte neznamená, že obchodné právo sa stalo súčasťou občianskeho práva.

Normy slovenského obchodného práva sa vyznačujú komplexnosťou úpravy postavenia všetkých podnikateľských subjektov, a to aj napriek tomu, že napríklad Obchodný zákonník neupravuje niektoré aspekty štátnych podnikov (napr. mechanizmus ich kreovania, inštitucionálnu závislosť

⁷⁷ Porovnaj zákon č. 214/1992 Zb., o burze cenných papierov. Dědič, J. *Burza cených papírů a komoditná burza*. Praha : Prospektrum, 1992, s. 93 a nasl. Pozri tiež zákon č. 600/1992 Zb., o cenných papieroch v znení neskorších predpisov.

a podriadenosť etc.). Ich úprava je zverená osobitnému zákonu (zákon č. 111/1990 Zb., o štátnom podniku v znení neskorších predpisov). Česká úprava štátneho podniku je obsiahnutá v zákone č. 77/1997 Sb., o štátnom podniku, ve znění pozdějších předpisů.

Komplexná povaha obchodného práva sa prejavuje aj v tom, že zo svojej regulačnej sféry nevylučuje ani obchodné vzťahy, ktoré vznikajú medzi tuzemskými podnikateľskými subjektmi a zahraničnými osobami (t.j. tými, ktoré majú sídlo alebo miesto podnikania, príp. bydlisko na území iného štátu), pokiaľ sa také vzťahy spravujú slovenským právnym poriadkom.⁷⁸

Pri skúmaní miesta slovenského a rovnako aj českého obchodného práva možno jednoznačne usúdiť, že ide o útvar práva, ktorý sa vyznačuje tak súkromnoprávnymi, ako aj verejnoprávnymi prvkami a znakmi. Vzájomná súvislosť a podmienenosť týchto prvkov a znakov vytvára novú kvalitu tohto odvetvia práva. Toto odvetvie disponuje nielen relatívne samostatným predmetom úpravy, ale aj špecifickými metódami právnej regulácie podnikania. Pre tento mechanizmus je charakteristická metóda zmluvnej regulácie. Táto metóda sa uplatňuje ako v procese kreovania podnikateľských subjektov (napr. obchodných spoločností), prípadne ich organizačných zmien a transformačných modifikácií, tak aj v procese formovania obchodných záväzkových vzťahov. Práve v tom možno vybadať súkromnoprávne aspekty a prvky. Verejnoprávne momenty právoregulačného mechanizmu podnikania sa prejavujú napríklad uplatňovaním registračného princípu pri vzniku podnikateľských subjektov. Dokonca aj pri regulácii obchodných záväzkových vzťahov sa možno stretnúť s aplikáciou registračného princípu (napr. inštitútu registrácie záložných práv).

Už tradične obchodné právo možno chápať aj z hľadiska vedného odboru (disciplíny). V súvislosti s rozvojom obchodného práva ako samostatného odvetvia systému práva formuje sa aj veda (teória) obchodného práva. Niektorí teoretici dávajú prednosť pojmu „veda o obchodnom práve“. Obchodné právo v zmysle vedeckej disciplíny predstavuje organickú súčasť právnych vied (v širšom zmysle slova „vied o štáte a práve“).

Obchodné právo ako veda (teória) skúma fenomén podnikania (obchodovania) a s tým súvisiace javy, vzťahy a procesy z hľadiska ich právnoteoretickej podstaty. Po prvé, zaoberá sa komplexným teoretickým spracovaním, rozborom a hodnotením samého predmetu obchodného práva v zmysle

⁷⁸ Porovnaj ustanovenie § 729 a nasl. Obchodného zákonníka. Podobne aj úprava v českom obchodnom zákonníku (§ 729 a nasl.)

právneho odvetvia, jeho miesta, úloh a funkcií v jednotnom systéme slovenského práva, ako aj z hľadiska jeho regulačného pôsobenia na hospodárske procesy v spojitosti s prechodom ekonomiky na podmienky trhového hospodárstva. Po druhé, veda obchodného práva svoju pozornosť venuje výskumu a poznávaniu tzv. hraničných problémov, patriacich do záujmovej sféry viacerých právnych odvetví (napr. práva občianskeho, finančného, štátneho, správneho a ďalších). Po tretie, veda obchodného práva skúma historické okolnosti, ktoré v minulosti ovplyvňovali vývoj tohto odvetvia a jeho teoretických koncepcií (doktrín) a majú svoj význam aj z dnešného hľadiska, t.j. súčasného hľadania optimálneho variantu právnej úpravy podnikania. Po štvrté, veda obchodného práva, keďže obchodné právo je použiteľné aj ako právo medzinárodného obchodu, skúma stav a úroveň vedeckého bádania v uvedenej oblasti vo vyspelých štátoch sveta s osobitným zreteľom na výskum právnych inštitútov, ktoré podporujú integračné procesy v ekonomike týchto štátov. Napokon veda obchodného práva rozpracúva základné teoretické otázky, ktoré sa týkajú prognózy vývoja obchodného práva ako celku i jeho jednotlivých inštitútov, ďalej vnútornej systematiky obchodného práva, základných teoretických princípov odvetvia, aplikácie obchodných zvyklostí, medzinárodných zmlúv a interpretácie právno-normatívnych riešení so zreteľom na aplikačnú prax.

V procese teoretického bádania, týkajúceho sa právnych aspektov podnikateľskej činnosti a obchodných záväzkových vzťahov, sa aplikujú viaceré vedecké metódy. Niektoré z nich majú širšiu platnosť. Aplikujú sa v rovine vied o štáte a práva vôbec. Takú povahu má predovšetkým logická metóda poznávania (vrátane metódy dialektickej logiky). V ostatnom období sa v oblasti práva začali uplatňovať aj sociologické metódy (napr. metóda pozorovania, metóda otázok, expertíz a pod.). V oblasti normotvorby sa aplikujú aj porovnávacie metódy (metóda právnej komparácie). Rovnako možno aplikovať aj systémovo-štruktúrnú metódu. Možno ju použiť pri skúmaní efektívnosti vybraných právnych inštitútov (napr. zmlúv).⁷⁹

Slovenské, rovnako aj české obchodné právo ako pedagogickú disciplínu (učebný predmet) možno chápať ako systemizovaný súbor obchodnoprávnej problematiky, ktorá sa traktuje na vysokých školách (predovšetkým na právnických fakultách). Problematika obchodného práva sa v posledných

⁷⁹ Knapp, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2003, s. 65 a nasl. Porovnaj tiež Knapp, V., Gerloch, A. *Logika v právním myšlení*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2001, s. 187 a nasl. Najnovšie Melzer, F., *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha : C. H. Beck, 2009, 304 s.

rokoch na viacerých právnických fakultách, predovšetkým slovenských, vyučovala v spojitosti s výučbou hospodárskeho práva. Príbuznosť uvedených právnych odvetví je daná skutočnosťou, že záujmovou sférou oboch odvetví je sústava ekonomických (hospodárskych vrátane obchodných vzťahov), pričom normy hospodárskeho práva sa upínajú skôr na makrosféru ekonomiky, vrátane systému obchodovania než na vlastné obchodné transakcie, odohrávajúce sa na úrovni mikrosféry, príp. mezzosféry ekonomického systému štátu. Vzhľadom na skutočnosť, že komplexné ekonomické procesy a vzťahy nie je možné umelo rozčleňovať, keďže vytvárajú funkčnú integritu celého národného hospodárstva, prichodí aj v budúcnosti traktovať problematiku obchodného práva a práva hospodárskeho vo vzájomnej nadväznosti.

Pri usporiadaní vyučovanej matérie do určitých tematických celkov, pokiaľ ide o učebný kurz obchodného práva, musíme prihliadať na najnovšie teoretické poznatky, ku ktorým dospela veda obchodného práva. Pri vnútornej systematizácii traktovanej matérie sa berie zreteľ aj na najnovšie zmeny v legislatíve. Ide tu predovšetkým o zachovanie adekvátnych väzieb a zladenie pedagogického procesu v relácii učebných predmetov: občianske právo – obchodné právo, obchodné právo – hospodárske právo, obchodné právo – európske (komunitárne) právo etc.⁸⁰

S obnovením obchodného práva vzniká v legislatíve štátu nový fenomén, t.j. obchodné zákonodarstvo. Nemožno ho celkom stotožňovať s hospodárskym zákonodarstvom. Donedávna sme pojem hospodárske zákonodarstvo (hospodárska legislatíva) chápali príliš všeobecne. Uplatňovali sa tu dva pohľady. Predovšetkým do rámca hospodárskeho zákonodarstva sa zahŕňal celý súbor (komplex) právnych predpisov (zákonných aj iných), ktoré v tom najširšom zmysle upravovali hospodárske vzťahy a procesy. Druhý pohľad vychádzal z toho, že tu ide o špecifickú činnosť zákonodarných orgánov pri tvorbe predpisov v uvedenej sfére.

Ak dnes začíname hovoriť o obchodnom zákonodarstve, máme na zreteli osobitnú oblasť zákonodarstva štátu vzťahujúcu sa na podnikanie (obchodovanie). Podľa nášho názoru nedopustíme sa veľkej chyby, keď obchodné zákonodarstvo zaradíme do širšieho kontextu hospodárskeho zákonodarstva. Rovnako by sme do tohto rámca mohli zahrnúť aj finančné

⁸⁰ Cvrček, F. Kritické poznámky k výuce interpretace právních textů. In: Gerloch, A., Maršálek, P. (ed.): *Problémy interpretace a argumentace v soudobě právní teorii a právní praxi*. Praha : EUROLEX BOHEMIA 2003, s. 49 a nasl.

zákonodarstvo. Takéto úvahy sa opierajú prevažne o sémantické hľadiská. Obchod a financie sú predsa kategórie národohospodárskej povahy.

Z toho, čo bolo uvedené dosť zreteľné nie je jasné, či je a aký prípadne rozdiel medzi pojmami obchodné právo a obchodné zákonodarstvo. Stručne povedané, medzi týmito pojmami existujú tak spoločné body (styčné plochy), ako aj diferenčné. Po prvé, obchodné právo reguluje vzťahy pri podnikaní (obchodovaní) a rovnako aj obchodné zákonodarstvo sa vzťahuje na podnikanie (obchodovanie). Ako vidieť, rozdiel v predmete regulačného záujmu, a to ako obchodného práva, tak aj obchodného zákonodarstva z uvedeného hľadiska teda neexistuje. Rozdiel je však vo vnútornej štruktúre oboch fenoménov. Základnou stavebnicovou jednotkou obchodného práva (ako právneho odvetvia) sú právne normy. Obchodné právo predstavuje súbor právnych noriem regulujúcich podnikanie (obchodovanie). Norma je konštitutívnym elementom právneho odvetvia. Normy musia zodpovedať určitým kritériám. Majú svoju vnútornú štruktúru a vytvárajú inštitúty, podsystemy, systém. Sú obsiahnuté vo všeobecne záväzných právnych predpisoch (normatívnych právnych aktoch). Naproti tomu obchodné zákonodarstvo predstavuje súbor zákonov, príp. iných právnych predpisov, vzťahujúcich sa na podnikanie (obchodovanie). Norma obchodného práva sa viac menej vyznačuje odvetvovou čistotou, hoci aj to by mohlo byť sporné. Právny predpis, keďže ho inak možno zaradiť do kategórie obchodného zákonodarstva (napr. zákon o živnostenskom podnikaní), už takto odvetvovo čistý nemusí byť. V živnostenskom zákone (zákon č. 455/1991 Zb., v znení neskorších predpisov) sú okrem aspektov obchodného práva obsiahnuté normy aj ďalších právnych odvetví, napr. správneho práva etc.

Napokon v prípade hospodárskeho zákonodarstva ide o viacodvetvový legislatívny útvar. Tento sa člení na určité bloky (oblasti), napr. obchodné zákonodarstvo, finančné zákonodarstvo a ďalšie. Zákonodarstvo je aj určitá činnosť súvisiaca s prípravou, prerokúvaním, schvaľovaním a prijímaním zákonov (príp. ďalších právnych predpisov). Zákonodarstvo v zmysle zákonodarného procesu dynamizuje príslušné právne odvetvia. Platí, že aj obchodné zákonodarstvo rokov 1990 a 1991 znovu vzkriesilo obchodné právo ako právne odvetvie.⁸¹

⁸¹ Porovnaj Suchoža, J. Úvahy o obchodnom práve. *Právny obzor*, č. 4, 1992, s. 297 a nasl. Podobne Suchoža, J. Niektoré legislatívne a aplikačné problémy obchodného práva. *Podnikateľ a právo*, apríl 1993, s. 10 a nasl.

2. Aká je záujmová sféra obchodného práva?

Už v úvode treba podčiarknuť, že problém záujmovej sféry obchodného práva prichodí skúmať z dvoch uhlov pohľadu.

Po prvé je to aspekt zákona, t.j. Obchodného zákonníka. V podstate každý zákon, tým viacej zákon kódexového typu, už v úvodných ustanoveniach vymedzuje rozsah svojej pôsobnosti. So zreteľom na to zákon ustanovuje limity objektu (t.j. predmetu spoločenských vzťahov), na ktorý sa upínajú jeho normy. Zákon formou akejsi legálnej definície (§ 1 ods. 1) vymedzuje základné okruhy svojej regulačnej sféry. Tieto sféry pozostávajú z troch relatívne samostatných častí, ktorými sú:

- postavenie podnikateľov,
- obchodné záväzkové vzťahy,
- niektoré iné vzťahy, súvisiace s podnikaním.

Takéto vymedzenie nie je celkom presné, zvlášť pokiaľ ide o lakonickú formuláciu „niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním“.

Keďže zákon, hoci aj kódexového typu, neurčuje záujmovú sféru príslušného právneho odvetvia, v danom prípade obchodného práva, rozhodujúce sú tu aj ďalšie pohľady, t.j. predovšetkým vývojovohistorické a teoretické.

Po druhé teda problém záujmovej sféry obchodného práva treba objasniť zo širších aspektov, než je stručné a nejasné vymedzenie sféry pôsobenia zákona.

Ako vyplýva z našich doterajších teoretických úvah, predmet obchodného práva sa nám javí v pomerne dosť zreteľnej a jasnej podobe. Stručne povedané, môžeme ho vymedziť vzájomnou spätosťou týchto okruhov spoločenských vzťahov:

1. postavenie podnikateľov a základné atribúty podnikateľa a podnikania,
2. obchodné spoločnosti, jednotlivé typy, ich vznik, zmeny, zrušenie a zánik,
3. družstvá, ich vznik a zrušenie,
4. obchodné záväzkové vzťahy, ich zabezpečenie, vznik, zmeny a zánik vrátane zodpovednostných vzťahov (sankcie) v obchodovaní,
5. druhy obchodných zmlúv,
6. záväzkové vzťahy v medzinárodnom obchode,
7. hospodárska súťaž,
8. právo cenných papierov,
9. burzy (burzové právo),
10. obchodný register

V najstručnejšom vyjadrení predmetom obchodného práva je úprava postavenia podnikateľských subjektov a ich obchodných záväzkových vzťahov. To však celkom nevystihuje predmet obchodného práva. Zo sféry regulačného záujmu obchodného práva nie je možné vyčleniť tzv. absolútne obchody.⁸²

V ďalšom uvedieme niekoľko poznámok k jednotlivým okruhom spoločenských vzťahov predstavujúcich predmet obchodného práva.

2.1 Postavenie podnikateľov

Pojem podnikateľ vymedzuje Obchodný zákonník (§ 2 ods. 2) v tom zmysle, že podnikateľom je:

- a) osoba (fyzická alebo právnická) zapísaná v obchodnom registri,
- b) osoba, ktorá podniká na základe živnostenského podnikania podľa živnostenského zákona.
- c) osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitného predpisu.
- d) fyzická osoba, ktorá sa zaoberá poľnohospodárskou výrobou a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

Slovenská a česká dikcia zákonníka sú identické.

Charakteristickým znakom podnikateľa je, že uskutočňuje hospodársku činnosť, ktorú zákon kvalifikuje ako „podnikanie“. Pod týmto pojmom treba rozumieť sústavnú činnosť uskutočňovanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku. V starších koncepciách obchodného práva sa používal pojem „kupec“. Za kupca bolo možné označiť osobu (buď fyzickú alebo právnickú) alebo združenie osôb (najmä obchodnú spoločnosť), spôsobilé na práva, pokiaľ vo vlastnom mene vykonávali živnostenským spôsobom aspoň jeden zo základných obchodov vypočítaných v Obchodnom zákonníku.⁸³

V nadväznosti na vymedzenie pojmu podnikateľ normy obchodného práva upravujú základné atribúty podnikateľa a podnikania, najmä kategóriu podniku a obchodného majetku, organizačné členenie podniku, obchodné

⁸² Malovský-Wenig, A. c. d., s. 21.

⁸³ Malovský-Wenig, A. c. d., s. 39. Porovnaj Wörlen, R. *Handelsrecht mit Gesellschaftsrecht*. 10. Auflage. KÖLN : Wolters Kluwer – Carl Heymanns Verlag, 2010, s. 5 a nasl.

meno, konanie podnikateľa, prokúru, obchodné tajomstvo a podnikanie zahraničných osôb.

2.2 Obchodné spoločnosti

Obchodné spoločnosti patria medzi pomerne frekventované podnikateľské subjekty. V priebehu doterajšieho historického vývoja dosiahli vysokú úroveň inštitucionalizácie. Obchodný zákonník upravuje inštitút obchodnej spoločnosti (§ 56 a nasl.), a to v dvoch rovinách. Po prvé, sú to všeobecné otázky týkajúce sa všetkých typov spoločnosti (založenie, základný majetok, vklad spoločníka, správa vkladov, otázka podielu, zákaz konkurencie, otázka rezervného fondu, zrušenia, zániku a likvidácie spoločnosti). Po druhé, zákon charakterizuje jednotlivé typy obchodných spoločností, t.j. verejnú obchodnú spoločnosť, komanditnú spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným a akciovú spoločnosť. Právnické osoby, ktoré nie sú uvedené v ustanovení § 56 Obchodného zákonníka, nemajú charakter obchodných spoločností, a to aj napriek tomu, že boli založené za účelom podnikania (napr. štátne alebo obecné podniky).⁸⁴ V dikcii českého zákonníka vo výpočte spoločností sú uvedené tiež európska spoločnosť a európske hospodárske záujmové združenie.

2.3 Družstvá

Legislatíva o družstvách bola v minulosti značne roztrieštená a často aj rozporuplná (najmä pokiaľ ide o poľnohospodárske družstvá).

Obchodný zákonník zjednotil právnu úpravu všetkých druhov družstiev, t.j. poľnohospodárskych aj nepoľnohospodárskych (výrobných, spotrebných, bytových, príp. iných). Do záujmovej sféry obchodného práva prešla tak časť problematiky, ktorú predtým upravovali normy roľníckodružstevného práva, a to pokiaľ išlo o poľnohospodárske družstevníctvo. Dôvodom bola skutočnosť, že družstvá realizujú podnikateľskú činnosť, teda ich možno považovať za subjekty podnikania (podnikateľov). Rovnako ako pri obchodných spoločnostiach aj v prípade družstiev obchodné právo upravuje

⁸⁴ Pozri zákon č. 111/1990 Zb., o štátnom podniku v znení neskorších predpisov. Pozri ďalej zákon SNR č. 138/1991 Zb., o majetku obcí v znení neskorších predpisov a zákon SNR č. 369/1990 Zb., o obecno zriadení v znení neskorších predpisov. Porovnaj tiež zákon SNR č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.

ich postavenie, majetok, založenie, zrušenie a likvidáciu družstva, členstvo v družstve, orgány družstva a niektoré otázky hospodárenia.

2.4 Obchodné záväzkové vzťahy

Z dikcie § 1 ods. 1 Obch. zák. vyplýva, že zákon okrem iného upravuje obchodné záväzkové vzťahy. V nadväznosti na to potom podrobnejšiu úpravu týchto vzťahov obsahuje tretia časť Obchodného zákonníka (§ 261 a nasl.). Predmetom úpravy sú jednak relatívne obchody (§ 261 ods. 1 a 2) a jednak absolútne obchody (§ 261 ods. 3).⁸⁵ Vo všeobecnej rovine záväzkov zákon upravuje mechanizmus uzavierania zmlúv, zabezpečenie záväzku, zánik záväzku a následky porušenia zmluvných povinností. Z okruhu obchodných záväzkových vzťahov sa nijako nevyčleňujú záväzky z porušenia práva, tzv. deliktuálne záväzky.

2.5 Druhy obchodných záväzkov

Tento druh regulačného záujmu obchodného práva je v určitom slova zmysle precizáciou predchádzajúceho okruhu. Ťažiskom skúmaného okruhu je oblasť obchodných zmlúv.

Vychádzajúc z vymedzenia všeobecného rámca obchodných záväzkových vzťahov, Obchodný zákonník podrobnejšie precizuje jednotlivé zmluvné typy, ktorými sa realizujú obchody (buď relatívne alebo absolútne). Úprava vzťahov v obchodnom práve vychádza z princípu zmluvnej voľnosti, pričom ani zmluvná typológia nie je koncipovaná z aspektu typovej viazanosti.

⁸⁵ Problematika obchodných záväzkových vzťahov, hoci je špeciálne upravená v Obchodnom zákonníku, sa v širšom zmysle slova týka aj Občianskeho zákonníka. So zreteľom na to, pokiaľ ide o zmluvné vzťahy medzi osobami uvedenými v odsekoch 1 a 2 § 261, ktoré nie sú upravené v Obchodnom zákonníku (t. j. § 409 a nasl.), platí potom, že také zmluvy, ak sú upravené ako zmluvný typ v Občianskom zákonníku, sa majú spravovať ustanoveniami Občianskeho zákonníka o tomto zmluvnom type a Obchodným zákonníkom.